

Govern de les Illes Balears
Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

Pla Director
de la Cooperació per al Desenvolupament
de les Illes Balears
2016-2019
(Projecte)

ÍNDEX

ABREVIACIONS

1. DIAGNÒSTIC DE LA SITUACIÓ

1.1 Context internacional. Elements clau de l'Agenda del Desenvolupament

- Introducció
- El desenvolupament humà sostenible
- L'Agenda 2030 i els ODS
- L'eficàcia de l'ajuda i la coherència de polítiques

1.2 Context europeu i espanyol

- La política europea de cooperació
- La política espanyola de cooperació

1.3 La cooperació de les Illes Balears en els diferents contextos

2. CONTEXT ACTUAL DE LA COOPERACIÓ DE LES ILLES BALEARS

2.1 Evolució de la cooperació de les Illes Balears

- I Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2008-2011
- Estratègia d'EpD de les Illes Balears 2011-2015
- II Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2012-2015

2.2 Anàlisi de resultats del II Pla Director 2012-2015 i lliçons apreses

- Diagnòstic quantitatiu de la cooperació impulsada pel II Pla Director

2.3 Procés d'elaboració del III Pla Director 2016-2019

3. ENFOCAMENT I PRIORITATS

3.1 Enfocament i principis del Pla Director 2016-2019

3.2 Enfocaments transversals per a la cooperació de les Illes Balears

- Enfocament basat en els drets humans
- Participació comunitària i organització
- Enfocament de gènere
- Sostenibilitat ambiental

3.3 Prioritats del Pla Director 2016-2019

3.3.1 Sectors prioritaris de cooperació per al desenvolupament

3.3.2 Prioritats geogràfiques

3.3.3 Àmbits prioritaris d'acció humanitària

3.3.4 Dimensions prioritàries d'educació per al desenvolupament

4. LÍNIES I OBJECTIUS ESTRATÈGICS

- LE1. Fomentar la participació i l'enfortiment de les capacitats tècniques dels agents de la cooperació balear**
- LE2. Promoure la coherència de les polítiques de l'Administració autonòmica**
- LE3. Millorar la contribució de la cooperació balear al desenvolupament humà sostenible**
- LE4. Aprofundir en l'educació per al desenvolupament a les Illes Balears per fomentar una ciutadania amb consciència crítica**
- LE5. Augmentar l'impacte de l'acció humanitària**

5. AGENTS DE DESENVOLUPAMENT

Introducció

- 5.1 Agents públics de les Illes Balears**
- 5.2 Altres agents de les Illes Balears**
- 5.3 Agents en els països socis**

6. INSTRUMENTS DE LA COOPERACIÓ PER AL DESENVOLUPAMENT

- 6.1 La cooperació tècnica**
- 6.2 La cooperació econòmica**
- 6.3 L'educació per al desenvolupament**

7. PREVISIÓ PRESSUPOSTÀRIA

8. SEGUIMENT I AVALUACIÓ DEL PLA DIRECTOR 2016-2019

ABREVIACIONS

- ACIB:** Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears
AECIB: Agència d'Emigració i Cooperació Internacional de les Illes Balears
AECID: Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament
AGCED: Aliança Global per a una Cooperació Eficax al Desenvolupament
AH: acció humanitària
AOD: ajuda oficial al desenvolupament
ACP: països d'Àfrica, del Carib i del Pacífic
ART: Programa d'Articulació de Xarxes Territorials (PNUD)
CAIB: Comunitat Autònoma de les Illes Balears
CAD: Comitè d'Ajuda al Desenvolupament
CONGDIB: Coordinadora d'Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament de les Illes Balears
DH: drets humans
DGC: Direcció General de Cooperació
EBDH: enfocament basat en els drets humans
ECHO: Direcció General d'Ajuda Humanitària i Protecció Civil (UE)
EpD: educació per al desenvolupament
FAO: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació
FED: Fons Europeu de Desenvolupament
GORD: gestió orientada a resultats de desenvolupament
IDH: índex de desenvolupament humà
MAP: Marc d'Associació País
NU: Nacions Unides
OCDE: Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic
OCDS: Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (UIB)
ODM: objectius de desenvolupament del mil·lenni
ODS: objectius de desenvolupament sostenible
OMS: Organització Mundial de la Salut
ONGD: organització no governamental per al desenvolupament
PMA: països menys avançats
PIB: producte interior brut

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

PNUD: Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament

UE: Unió Europea

UIB: Universitat de les Illes Balears

1. DIAGNÒSTIC DE LA SITUACIÓ

1.1 Context internacional. Elements clau de l'Agenda del Desenvolupament

Introducció

Les transformacions produïdes en els darrers anys a escala mundial han provocat una nova configuració del sistema de cooperació internacional. Nous agents que proposen associacions més equilibrades han entrat en escena, amb enfocaments alternatius allunyats del tradicional “Nord-Sud”.

El marc conceptual també ha evolucionat al llarg del temps: des del compromís internacional formal assolit l'any 2005 mitjançant la Declaració de París sobre l'Eficàcia de l'Ajuda, el concepte ha anat incorporant la visió de la població subjecte, que ha guanyat protagonisme en el lideratge del seu propi procés de desenvolupament i en la construcció de l'agenda internacional de l'ajuda. Així s'ha posat de manifest en les trobades mundials d'Accra (2008), Busan (2011) i Mèxic (2014).

El setembre de 2015, la comunitat internacional va adoptar els objectius de desenvolupament sostenible (ODS). Un mes després, en el Tercer Fòrum Mundial sobre Desenvolupament Econòmic Local, duit a terme a Torí, es reafirmà la rellevància del desenvolupament local com una resposta als desafiaments globals i es valorà l'enfocament del desenvolupament econòmic local com una eina vàlida per a l'aplicació efectiva dels ODS a escala local. La Declaració de Torí afirma que “les persones viuen i expressen les seves necessitats i aspiracions en l'àmbit local. Els ODS tindran un vertader impacte en la vida de les persones només quan s'insereixin en el context local [...]. Això requereix estructures polítiques coordinades i sistemes de govern oberts i inclusius”.

A finals del mateix any a París, 195 països varen arribar a un acord històric per combatre l'escalfament global a la XXI Conferència Internacional sobre Canvi Climàtic. L'acord reforça el suport a les nacions més empobrides i assumeix l'objectiu global d'enfortir l'adaptació al canvi climàtic mitjançant el suport i la cooperació internacional.

Una altra de les fites del procés d'elaboració de l'Agenda de Desenvolupament Sostenible és el compromís sobre finançament i mitjans per a la implementació assolit pels líders mundials en la Tercera Conferència de Finançament per al Desenvolupament (juliol de 2015): *l'Agenda d'Acció d'Addis Abeba*. Es tracta d'una

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

aliança sobre els recursos i els mitjans que resultaran necessaris per fer realitat la nova agenda universal ODS.

Tots aquests fòrums mundials i regionals han contribuït a conformar la nova agenda i han marcat el camí per avançar cap a l'enfocament del desenvolupament humà sostenible.

El desenvolupament humà sostenible

El Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) entén el desenvolupament humà sostenible com un procés d'ampliació d'opcions i oportunitats de tots els éssers humans, tant de les generacions actuals com de les futures. El desenvolupament humà se centra a ampliar les capacitats de manera que totes les persones puguin elegir de manera lliure el que volen fer i ser. Perquè això sigui possible, han de disposar de recursos i d'un accés real als serveis socials prioritaris.

Des del 1990, el PNUD publica els informes sobre el desenvolupament humà. Es tracta d'una anàlisi sobre les necessitats, les tendències i les polítiques de desenvolupament, des de la idea que aquest desenvolupament no es basa només en el creixement econòmic, sinó que proporciona eines perquè cada persona tenguí més oportunitats. Els informes han influït en les polítiques nacionals, principalment en les estratègies que contribueixen a la consecució dels objectius i la definició de les prioritats del desenvolupament humà.

Al llarg dels anys, a més de l'índex de desenvolupament humà (IDH) clàssic —que es basa en la ponderació de tres variables: la longevitat, l'assoliment educatiu i el poder adquisitiu—, l'informe ha incorporat altres quatre indicadors:

- Un IDH ajustat per la desigualtat, que mesura l'IDH en una societat, una vegada s'ha pres en consideració el nivell de desigualtat (en la distribució de salut, educació i rendes).
- Un índex de desenvolupament de gènere, que mesura les mateixes variables que l'IDH, però reflecteix les desigualtats en termes de progrés entre dones i homes.
- Un índex de desigualtat de gènere, que es pot interpretar com una mesura de les dimensions de salut reproductiva, apoderament i participació en el mercat de treball, des de la perspectiva de les desigualtats de gènere.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

- Un índex de pobresa multidimensional, que recull les privacions que pateix una família en les tres dimensions de l'IDH i ofereix la mitjana de persones i mancances d'una llar pobre.

L'informe sobre desenvolupament humà de l'any 2015, titulat “Treball al servei del desenvolupament humà”, és una crida per afrontar el repte de proporcionar treball decent¹ per a tota la població en edat laboral, entenent que el treball proporciona els mitjans per fer front a la pobresa i, per tant, contribueix al desenvolupament humà. De fet, aquest és un dels objectius acordats en la Cimera de les Nacions Unides sobre Desenvolupament Sostenible: promoure el creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, l'ocupació plena i el treball decent per a tothom.

L'informe posa en relleu els progressos assolits a escala mundial en l'àmbit del desenvolupament, com la millora de l'accés als drets bàsics (educació, salut, aigua i sanejament) o la reducció del nombre de persones que viuen en situació de pobresa extrema. Però també assenyala que encara queda molt per fer si volem accelerar els avenços; es tracta de dur a terme mesures que abordin de manera decidida problemes com la desigualtat en el repartiment de la riquesa, el canvi climàtic o els conflictes creixents, que impedeixen que alguns grups de població entrin en el mercat de treball. És per això que es presta una atenció especial a les persones més vulnerables i que són tractades de manera més injusta: els infants treballadors, les dones i tots els treballadors forçosos o que són víctimes de tràfic.

L'Agenda 2030 i els objectius de desenvolupament sostenible

El 25 de setembre de 2015 es va dur a terme la Cimera sobre Desenvolupament Sostenible, en la qual els 193 estats membres de les Nacions Unides (NU) varen arribar a un consens respecte del document final d'una nova agenda del desenvolupament sostenible, titulat “Transformar el nostre món: l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible”.

La nova agenda va un pas més enllà dels objectius de desenvolupament del mil·lenni i aspira a aconseguir tot el que no es va poder assolir amb aquests objectius. La desigualtat d'oportunitats ha provocat que es deixin enrere a milions

¹ “Treball decent” és un concepte proposat per l'Organització Internacional del Treball per establir les característiques que ha de tenir una relació laboral per considerar que compleix els estàndards laborals internacionals, de manera que el treball es desenvolupi en condicions de llibertat, igualtat, seguretat i dignitat humana.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

d'infants que viuen en condicions de pobresa, sense accés a l'educació i amb desnutrició crònica. Si bé és cert que s'han aconseguit progressos considerables en diverses esferes, també s'ha d'assenyalar que hi ha objectius —com els relacionats amb la salut materna, neonatal i infantil i amb la salut reproductiva— que encara són enfora de ser assolits. A més, aquestes millores han estat desiguals, principalment a Àfrica i als països menys avançats.

En aquesta nova etapa, que suposa un bot qualitatiu, es mantenen algunes prioritats de desenvolupament, com ara l'eradicació de la pobresa i la millora de l'accés a la salut, l'educació i la seguretat alimentària; però s'estableix, a més, un conjunt d'objectius econòmics, socials i ambientals, així com la voluntat de construir societats més pacífiques i inclusives, i es defineixen els mitjans d'aplicació. També es volen protegir els drets humans de totes les persones i, de manera especial, els drets de la infància i dels grups vulnerables, així com caminar cap a la igualtat entre els gèneres i l'apoderament de totes les dones i les nines.

Aquesta agenda, que conté disset objectius de desenvolupament sostenible (ODS) i 169 metes, servirà com a pla d'acció perquè la comunitat internacional i els governs nacionals promoguin la prosperitat i el benestar comú. Els ODS entraran en vigor l'any 2016 i marcaran les decisions que s'adoptin a escala nacional, regional i mundial durant els quinze anys vinents. Els estats signants també es comprometen a participar en un procés de seguiment i avaluació dels objectius i les metes, que es durà a terme mitjançant l'establiment d'indicadors a escala mundial, que es complementaran amb indicadors regionals i nacionals.

Els disset objectius de desenvolupament sostenible

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

1. Posar fi a la pobresa en totes les formes a tot arreu.
2. Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària, millorar la nutrició i promoure una agricultura sostenible.
3. Garantir vides saludables i promoure el benestar per a totes les edats.
4. Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat, i promoure oportunitats d'aprenentatge duradores.
5. Aconseguir la igualtat de gènere i apoderar totes les dones i les nines.
6. Garantir la disponibilitat i una gestió sostenible de l'aigua i de les condicions de sanejament.
7. Garantir l'accés de totes les persones a fonts d'energia assequibles, fiables, sostenibles i renovables.
8. Promoure un creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, una ocupació plena i productiva i un treball decent per a totes les persones.
9. Construir infraestructures resilients, promoure una industrialització inclusiva i sostenible, i fomentar la innovació.
10. Reduir la desigualtat entre països i dins els països.
11. Aconseguir que les ciutats i els assentaments humans siguin inclusius, segurs, resilents i sostenibles.
12. Garantir patrons de consum i de producció sostenibles.
13. Combatre amb urgència el canvi climàtic i els efectes que comporta.
14. Conservar i utilitzar de manera sostenible els oceans, els mars i els recursos marins per a un desenvolupament sostenible.
15. Protegir, restaurar i promoure l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar els boscs de manera sostenible, combatre la desertificació, detenir i revertir la degradació de les terres i frenar la pèrdua de la biodiversitat.
16. Promoure societats pacífiques i inclusives per aconseguir un desenvolupament sostenible, proporcionar a totes les persones accés a la justícia, i desenvolupar institucions eficaces, responsables i inclusives a tots els nivells.
17. Enfortir els mitjans per aplicar i revitalitzar l'aliança mundial per al desenvolupament sostenible.

L'eficàcia de l'ajuda i la coherència de polítiques

Amb la Declaració de París sobre l'Eficàcia de l'Ajuda (2005), un centenar de donants i països socis, organismes multilaterals i institucions financeres —tot i que els governs regionals i locals i la societat civil no varen ser convidats a participar en aquest debat— estableixen un compromís formal de responsabilitat mútua entre donants i receptors. Els actors signants del compromís proposen un canvi d'enfocament cap als països destinataris de l'ajuda i un replantejament de les relacions Nord-Sud per avançar en l'agenda de l'eficàcia, que es construeix entorn de cinc principis: alineament, apropiació, harmonització, gestió orientada a resultats i rendició mútua de comptes.

A partir de París, es produeix un canvi de visió gràcies a l'apoderament de les institucions del Sud i al desenvolupament de les seves pròpies capacitats. També es pretenen abordar les dificultats derivades de la proliferació de donants i la fragmentació de l'ajuda, per avançar en la reducció de la pobresa i en la consecució dels objectius de desenvolupament del mil·lenni. D'aquesta manera, l'eficàcia de l'ajuda es mesura segons la contribució al fet que la societat destinatària assoleixi els seus propis objectius de desenvolupament.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

El Programa d'Acció d'Accra (2008) va completar alguns dels compromisos acordats a París, amb la incorporació de la defensa dels drets humans i l'equitat de gènere com a condicions necessàries per al desenvolupament, o la previsibilitat de l'ajuda a mitjà termini. També va incorporar en l'agenda de l'eficàcia altres actors clau per al desenvolupament que havien reivindicat ser-hi presents, com les organitzacions de la societat civil i els donants subestats (és a dir, els actors regionals i locals). Es tracta d'una conquesta important, atès que, per primera vegada, es reconeix a escala internacional la rellevància de la cooperació descentralitzada i el valor afegit que comporta, gràcies a la proximitat amb la població destinatària de l'ajuda i a la incorporació de la perspectiva local en les estratègies de desenvolupament.

Accra marca un punt d'inflexió per a la cooperació descentralitzada que, des d'aquest moment, és valorada com una eina eficaç i dinàmica que contribueix a enfortir les capacitats dels governs i dels pobles destinataris a escala regional i local. La cooperació descentralitzada —tant la que es duu a terme de manera directa com la que es fa mitjançant ONGD— es reconeix com un component estratègic per assolir l'eficàcia en el sistema internacional d'ajuda al desenvolupament, perquè té el valor afegit d'afavorir unes relacions més equilibrades, que faciliten l'enfortiment de les institucions locals i de la societat civil.

D'altra banda, el IV Fòrum d'Alt Nivell sobre l'Eficàcia de l'Ajuda, duit a terme a Busan l'any 2011, cercava fer un balanç dels avenços assolits en la darrera dècada, i les conclusions varen constatar la manca de progressos en la millora de la qualitat de l'ajuda. Únicament s'havia assolit un dels tretze objectius acordats a París, i es confirmà que els actors que havien treballat més per complir la seva part de l'acord eren els països del Sud i les organitzacions de la societat civil. El Fòrum va concloure amb l'adopció de l'Aliança Global per a una Cooperació Eficaç al Desenvolupament, amb la finalitat de promoure nous enfocaments adaptats a la realitat canviant i noves formes de coordinació i complementarietat entre actors. En referència a aquests darrers, es va reconèixer un cop més el paper dels actors governamentals no estatals i de les autoritats locals a l'hora de generar condicions per al desenvolupament. De la mateixa manera, es va renovar l'aposta per la promoció dels drets humans i la igualtat de gènere, i es va acordar reestructurar la cooperació internacional entorn de quatre principis bàsics: l'apropiació de les prioritats del desenvolupament; l'enfocament en els resultats; les aliances inclusives —referides a la confiança i l'aprenentatge mutu—, i la transparència i la responsabilitat compartida.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

Finalment, el 2014 va tenir lloc a Mèxic la primera reunió d'alt nivell de l'Aliança Global per a una Cooperació Eficax al Desenvolupament (AGCED), en què es va reconèixer el progrés assolit en alguns principis de Busan, però es va admetre que encara són necessaris més esforços i canvis de conducta per respondre a aquests compromisos. Un dels temes destacats va ser la consolidació de dues modalitats alternatives de cooperació que ja va impulsar políticament les Nacions Unides². Es tracta de la cooperació Sud-Sud —basada en la col·laboració mútua i en l'intercanvi de solucions de desenvolupament estratègiques entre països del Sud— i de la cooperació triangular —mitjançant la qual es duu a terme una cooperació entre dos països del Sud, amb el suport financer d'un país del Nord—. Aquestes noves formes de cooperació responen a l'adaptació d'una realitat marcada pel ràpid creixement econòmic dels grans països emergents del Sud, que esdevenen actors imprescindibles del desenvolupament.

1.2 Context europeu i espanyol

La política europea de cooperació

La Unió Europea (UE) i els estats membres són els donants més importants d'ajuda oficial al desenvolupament (AOD) a escala mundial. L'any 2014, l'AOD conjunta s'incrementà fins a assolir els 58.200 milions d'euros (un 2,4 % més que l'any anterior), fet que significa un 0,42 % de la renda nacional bruta comunitària³. La UE atén de manera especial els països més vulnerables: quasi la meitat de l'AOD es destina als estats fràgils. En els països propensos a les crisis, on la població és més vulnerable, les ajudes estan orientades a la consolidació de la pau i a l'enfortiment institucional per augmentar al màxim la capacitat d'actuació de la població.

La UE també és el principal donant d'ajuda humanitària del món. La Direcció General d'Ajuda Humanitària i Protecció Civil (ECHO) coordina les polítiques i l'acció dels estats membres. L'any 2014 es destinaren 1.273 milions d'euros a acció humanitària, el 45 % dels quals varen anar a parar a Àfrica. Entre altres intervencions, es va donar suport permanent a situacions greus de crisis (Síria i els

² Conferència d'alt nivell de les Nacions Unides sobre la cooperació Sud-Sud, duita a terme a Nairobi l'any 2009.

³ *Comprender las políticas de la Unión Europea. Cooperación internacional y desarrollo*. Comissió Europea, 2014.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

països veïns, l'Iraq, la República Centreafricana i Sudan del Sud) i es va respondre davant emergències noves o prolongades.

Els mecanismes europeus de finançament del desenvolupament marquen les pautes de despesa. Per al període 2014-2020, s'han desenvolupat tres instruments geogràfics:

- El Fons Europeu de Desenvolupament (FED), principal instrument d'ajuda als països d'Àfrica, del Carib i del Pacífic (ACP).
- L'Instrument de Cooperació per al Desenvolupament, que permet cooperar amb països de l'Amèrica Llatina, Àsia, l'Orient Mitjà i l'Àfrica meridional.
- L'Instrument Europeu de Veïnatge, que finança la cooperació amb els altres països veïns.

Aquests instruments es complementen amb altres d'orientació temàtica:

- L'Instrument Europeu per a la Democràcia i els Drets Humans.
- L'Instrument per a l'Estabilitat i la Pau.
- L'Instrument per a la Cooperació en Seguretat Nuclear.

La política europea de desenvolupament proposa esforços de coordinació entre tots els agents que hi participen, estableix objectius comuns i fixa resultats generals per als reptes de desenvolupament mundials. A més de donar suport als compromisos internacionals de les Nacions Unides, la UE disposa d'una sèrie de mecanismes que garanteixen una activitat coordinada de l'acció exterior comunitària. El Programa per al Canvi (2011) és una estratègia de reducció de la pobresa que té en compte aspectes clau com ara centrar les actuacions de la UE a un màxim de tres sectors per país; millorar la coordinació per aconseguir millors resultats; posar l'accent en els drets humans, la democràcia i la bona governança, o donar suport a un creixement integrador i sostenible.

L'any 2015 va ser una data clau, perquè va marcar el trànsit de la reflexió sobre l'assoliment dels objectius de desenvolupament del mil·lenni a les noves propostes dels objectius de desenvolupament sostenible. Per aquest motiu, l'any va ser designat Any Europeu del Desenvolupament i, sota el lema "El nostre món, la nostra dignitat, el nostre futur", les institucions de la UE i dels estats membres han duit a terme activitats destinades a informar la ciutadania i a fomentar el pensament crític i la participació.

La política espanyola de cooperació

La política de cooperació espanyola està regulada per la Llei 23/1998, de 7 de juliol, de cooperació internacional per al desenvolupament, i el IV Pla Director de la Cooperació Espanyola (2013-2016) n'és l'instrument bàsic de planificació. Aquest IV Pla té com a finalitat última la contribució al desenvolupament humà, l'eradicació de la pobresa i l'exercici ple dels drets.

Orientacions de la cooperació espanyola 2013-2016

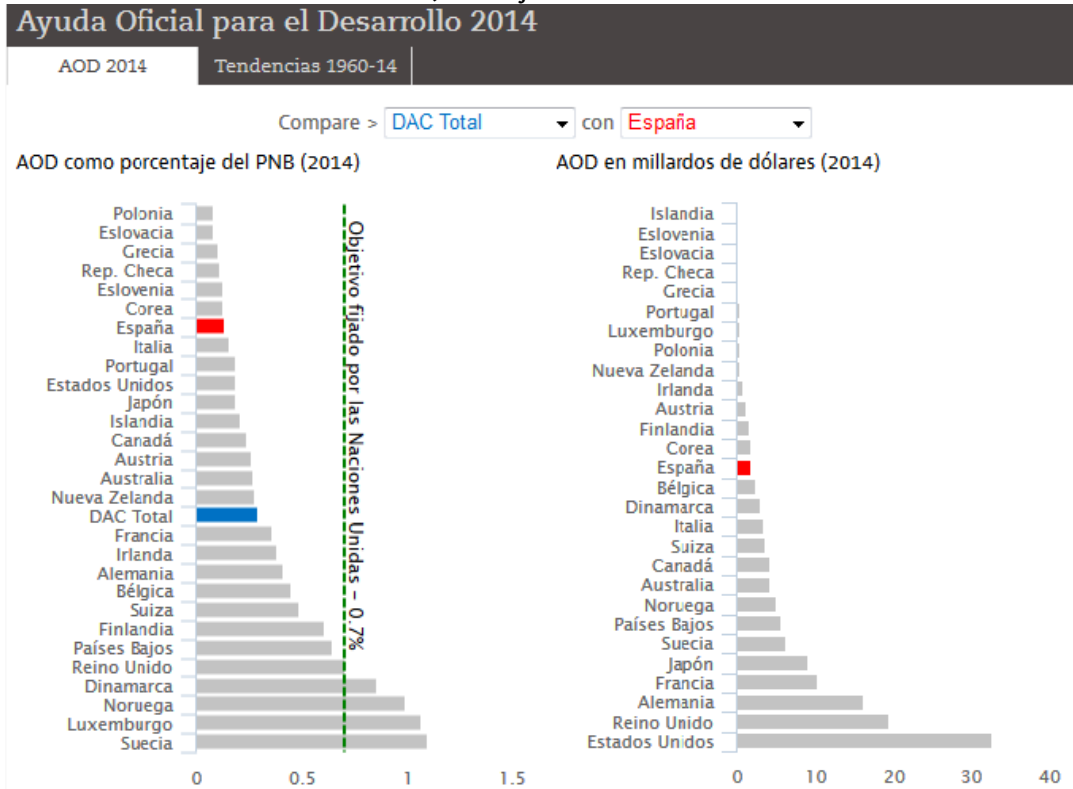
- Consolidar processos democràtics i l'estat de dret.
- Reduir les desigualtats i la vulnerabilitat a la pobresa extrema i a les crisis.
- Promoure oportunitats econòmiques per als més pobres.
- Fomentar sistemes de cohesió social, emfatitzant els serveis socials bàsics.
- Promoure la provisió dels béns públics globals i regionals.
- Respondre a les crisis humanitàries amb qualitat.
- Construir una ciutadania global compromesa amb el desenvolupament.

Seguint les recomanacions del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i amb l'objecte d'augmentar-ne l'eficàcia, la cooperació espanyola es proposa concentrar-se en un nombre reduït de països i sectors en els quals pot aportar experiència i competència. Per aquest motiu, potencia la concentració en àrees geogràfiques on l'Estat espanyol té més interessos estratègics: l'Amèrica Llatina, el nord d'Àfrica, l'Àfrica occidental i l'Àfrica subsahariana. D'aquesta manera, es promou el desenvolupament de països amb renda baixa, però també es garanteix el treball amb els països de renda mitjana i donar suport a la consolidació dels seus avenços, en una conjuntura en la qual molts donants es retiren.

En relació amb el finançament, l'any 2014 el Govern espanyol havia pressupostat el 0,17 % del PIB per a AOD, però finalment se'n va executar només el 0,14 % en programes de cooperació internacional (és a dir, s'invertiren 1.427 milions d'euros dels 1.753 milions prevists), segons dades de l'OCDE. Aquesta dada allunya Espanya de la mitjana europea (0,42 % en AOD) i la situa a la coa dels països donants, només per davant de Polònia, Eslovàquia, Grècia, la República Txeca, Eslovènia i Corea. Les organitzacions de la societat civil han denunciat de manera reiterada les retallades en la partida estatal de cooperació internacional, fins al punt de qualificar aquest fet com a "desmantellament de l'ajuda".

Gràfic 1. Països donants d'AOD, finançament de 2014

Font: Informe sobre l'ajuda oficial al desenvolupament 2014. OCDE, 2015

Com a principal entitat executora del sistema de cooperació, l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID) és un dels organismes responsables de l'assoliment dels objectius del Pla Director. El Pla Estratègic 2014-2017 orienta l'actuació de l'AECID cap a una cultura de planificació que també permet mesurar l'assoliment de resultats. Per millorar en aquesta matèria, s'ha creat la Unitat de Planificació, Eficàcia i Qualitat de l'Ajuda, s'ha capacitat el personal en la seu i en el terreny, s'han posat en marxa programes operatius de país, s'han elaborat plans d'actuació sectorial (PAS) i s'ha participat en l'elaboració dels marcs d'associació país (MAP).

Orientacions estratègiques de l'AECID per al període 2014-2017

- OE1: Concentrar l'actuació de l'AECID per millorar-ne l'eficàcia.
- OE2: Dissenyar i dur a terme estratègies d'actuació diferenciades i de més qualitat i impacte.
- OE3: Construir relacions més estratègiques amb altres actors de cooperació.
- OE4: Avançar en la implantació d'una gestió orientada a resultats i a l'aprenentatge.
- OE5: Adequar les capacitats de l'organització als reptes.
- OE6: Aconseguir una organització més cohesionada i coordinada.
- OE7: Millorar la comunicació amb la ciutadania.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

OE8: Millorar l'eficàcia i la coordinació de l'acció cultural a l'exterior, i la cooperació cultural i científica en l'àmbit de les relacions internacionals.

En darrer lloc, resulta rellevant fer esment a l'Estratègia d'Infància de la Cooperació Espanyola, aprovada al desembre de 2014 i presentada oficialment a l'octubre de 2015. Aquest instrument garanteix que la infància i el seu benestar siguin àmbits prioritaris de la política de cooperació espanyola, a nivell nacional i autonòmic, i orienta les seves actuacions per contribuir, de manera cada vegada més eficaç, a la realització dels drets dels infants.

1.3 La cooperació de les Illes Balears en els diferents contextos

La cooperació balear també ha sofert una disminució important dels fons destinats a actuacions de desenvolupament, fins a situar-se a nivells molt baixos durant els darrers anys. Basta una dada significativa per demostrar aquesta variació: el pressupost executat durant l'any 2008 va ser de quasi dinou milions i mig d'euros, mentre que el pressupost previst per a l'any 2015 no arriba als tres milions d'euros.

Aquesta tendència també ha estat comuna per a la majoria de comunitats autònomes i governs locals de l'Estat espanyol. La crisi econòmica i financera no ha perdonat la cooperació descentralitzada, i molt poques comunitats continuen mantenint els seus compromisos d'AOD en termes pressupostaris.

En aquest nou període que abasta el III Pla Director, el Govern de les Illes Balears, mitjançant la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació, vol assumir el compromís reclamat per les entitats de recuperar uns mínims d'estabilitat pressupostària amb la finalitat de reactivar les ajudes per dur a terme projectes de cooperació, d'ajuda humanitària i emergències, així com d'educació per al desenvolupament. Per això, en aquests propers quatre anys es garanteixen les convocatòries anuals de subvencions destinades a les entitats socials de desenvolupament.

Les prioritats que marcaran les polítiques i les actuacions de cooperació del Govern han de derivar d'aquest Pla Director, el qual, en relació amb les finalitats bàsiques, té en compte les directrius plantejades per la cooperació espanyola, però fa ús de les potencialitats que pot aportar la cooperació de les Illes Balears com a cooperació descentralitzada. És a dir, es desenvoluparà la capacitat per promoure un enfocament territorial dels processos de desenvolupament i es

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

treballarà per consolidar les relacions amb els socis del Sud, que també es troben en processos de descentralització i de desenvolupament local. A més, gràcies a la major proximitat dels governs regionals i locals amb la ciutadania, es vetllarà per la màxima eficàcia de les intervencions, basades en el contacte directe amb les necessitats de les poblacions més vulnerables.

Per reforçar i fer possibles aquests objectius, es pretén també aprofitar la proximitat amb la ciutadania per posar l'accent en el suport a l'enfortiment de la societat civil, en la construcció de consciència crítica i en la millora de les capacitats de les entitats socials de desenvolupament. Per aquest motiu, es fomentaran les actuacions d'educació per al desenvolupament com a espai d'especialització de la cooperació balear.

Aquest Pla Director marca l'estratègia política de cooperació per al desenvolupament del conjunt de les Illes Balears i vol fer valer els canvis que ha provocat la crisi per convertir-los en oportunitats. A més, advoca per reforçar la coordinació en tots els nivells i en totes les direccions:

- ✓ entre els actors de la cooperació descentralitzada —tant del Nord com del Sud—,
- ✓ amb l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament i amb les oficines tècniques de cooperació a l'exterior,
- ✓ amb els instruments de cooperació europeus que permetin treballar amb zones prioritàries per a la cooperació balear, i
- ✓ amb els agents multilaterals, especialment amb les iniciatives que promouen l'articulació de xarxes territorials de cooperació descentralitzada.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

2. CONTEXT ACTUAL DE LA COOPERACIÓ DE LES ILLES BALEARS

A continuació es presenta un resum de les principals dades de la cooperació a les Illes Balears, així com un repàs breu de l'evolució des dels inicis fins avui. És important assenyalar que, per a l'elaboració d'aquest III Pla Director 2016-2019, s'ha seguit un procés de consulta entre els agents de cooperació de les Illes Balears per tenir en compte les seves aportacions a l'hora de concretar estratègies, sectors i zones d'intervenció. Al mateix temps, aquest procés participatiu ha servit per poder reflexionar sobre l'assoliment dels resultats de l'anterior Pla Director 2012-2015 i per extreure'n un seguit de lliçons apreses.

2.1 Evolució de la cooperació de les Illes Balears

Tot i que és difícil posar una data que delimiti el naixement de la cooperació per al desenvolupament de les Illes Balears, podríem fixar aquests inicis en la tasca social i humanitària de l'Església durant els anys seixanta, especialment a l'Amèrica del Sud i l'Àfrica central. A principis dels anys noranta, la campanya de la societat civil en favor de destinar el 0,7 % del producte interior brut (PIB) als països empobrits mobilitza milers de persones i organitzacions que demanen una política de cooperació per al desenvolupament per part de totes les administracions públiques.

L'any 1993 es constitueixen els fons insulars de Mallorca i Menorca, i el 1999, el d'Eivissa i Formentera. Els fons insulars es creen a demanda de les entitats socials de les Balears, i el Govern de les Illes Balears és soci de cadascun. L'any 1999 també es crea la Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears (CONGDIB) amb la voluntat de cohesionar el teixit solidari, reforçar el treball en xarxa i vetllar pels interessos comuns del sector de la cooperació per al desenvolupament.

També el 1999 es crea la Direcció General de Cooperació (DGC) del Govern de les Illes Balears⁴ com a estructura destinada a assumir les competències relatives a la cooperació per al desenvolupament i la solidaritat amb els pobles del Sud. L'any 2000 es crea el Consell de Cooperació per al Desenvolupament⁵ com a òrgan

⁴ Ordre del president de les Illes Balears de 27 de juliol de 1999 per la qual s'estableix l'estructura orgànica de la Conselleria de Treball i Benestar Social (BOCAIB núm. 95 ext., de 28 de juliol).

⁵ Decret 128/2000, de 8 de setembre, pel qual es constitueix el Consell de Cooperació per al Desenvolupament (BOIB núm. 115, de 19 de setembre de 2000).

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

assessor i consultiu de les polítiques en matèria de cooperació per al desenvolupament.

L'aprovació de la Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament,⁶ estableix el règim jurídic i institucionalitza definitivament la cooperació com una política pública al servei dels pobles més desfavorits. Un any després, es crea l'Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears⁷ (ACIB), com l'organisme per a l'execució de la política autonòmica de cooperació, organisme que s'extingeix a finals de l'any 2013⁸ a causa de les retallades que provoquen la reestructuració del sector públic instrumental de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (CAIB).

Finalment, l'any 2011 es regulen els dos òrgans de coordinació i consulta pendents, segons el que estableix la Llei 9/2005: la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament i la Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears.

I Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2008-2011

Es tracta del primer document de planificació de la política de cooperació per al desenvolupament de la CAIB. A més de reflectir els principis de la política de cooperació, el Pla va fixar les prioritats d'intervenció i va establir una projecció pressupostària que preveia un augment dels recursos econòmics fins a arribar a la xifra del 0,7 % del pressupost anual de despeses consolidades de la CAIB per a 2011, objectiu que no es complí a causa de les retallades pressupostàries.

Estratègia d'Educació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2011-2015

Paral·lelament al primer document estratègic, l'any 2011 es publicà l'Estratègia l'Educació per al Desenvolupament, amb una vigència de quatre anys. L'Estratègia pretenia oferir un mapa bàsic i no exclouent d'actors i espais de desenvolupament, i articular els mecanismes necessaris per generar un increment de la solidaritat i la coresponsabilitat de la ciutadania balear en un món globalitzat. De la mateixa manera, cercava incidir sobre la presa de consciència de la població, tant del

⁶ BOIB núm. 99, de 30 de juny de 2005.

⁷ Decret 38/2006, de 7 d'abril, de l'Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears (BOIB núm. 55, de 15 d'abril de 2006), modificat pels decrets 56/2006, de 23 de juny, 84/2006, de 22 de setembre, i 80/2008, de 25 de juliol.

⁸ Decret 59/2013, de 20 de desembre, d'extinció de l'Agència d'Emigració i Cooperació Internacional de les Illes Balears.

Nord com del Sud, sobre les causes de l'empobriment, promoure'n una educació basada en valors i generar una mobilització social capaç de transformar aquesta realitat.

II Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2012-2015

El segon Pla Director, aprovat l'any 2012, recull els principis, les modalitats i els instruments de la cooperació de les Illes Balears, i augmenta la concentració geogràfica, atès que únicament fixa països prioritaris⁹ (elimina la classificació de preferents), alguns dels quals, a la vegada, tenen prioritzades determinades regions. També fixa els sectors d'actuació prioritaris en cada un dels tres àmbits bàsics d'intervenció: la cooperació per al desenvolupament, l'acció humanitària i l'educació per al desenvolupament.

2.2 Anàlisi de resultats del II Pla Director 2012-2015 i lliçons apreses

Diagnòstic quantitatiu¹⁰ de la cooperació impulsada pel II Pla Director

Com ja s'ha assenyalat, les previsions pressupostàries fixades en el primer Pla Director no es compliren. A diferència del primer, el segon Pla no fa cap previsió pressupostària, sinó que el Govern es compromet a incrementar el pressupost progressivament en un context de crisi i incertesa econòmica. Tanmateix, les dades sobre el pressupost executat mostren que aquest compromís no s'ha complert.

Taula 1. Pressupost de cooperació previst i executat 2008-2015

<i>Any</i>	<i>Previsió del Pla Director</i>	<i>Pressupost executat</i>	<i>Diferència</i>
2008	16.925.598	16.584.872	-340.726
2009	19.500.000	15.335.513	-4.164.487
2010	22.500.000	9.664.109	-12.835.891
2011	24.680.000	3.850.000	- 20.830.000
2012	(no previst en el Pla)	7.332.922	
2013	(no previst en el Pla)	2.369.406	
2014	(no previst en el Pla)	2.846.880	
2015	(no previst en el Pla)	1.937.921	

⁹ El mes de novembre de 2013, mitjançant la revisió intermèdia del II Pla, s'eliminen cinc països prioritaris, fet que augmenta la concentració geogràfica.

¹⁰ Nota metodològica: s'agafa de referència el període 2011-2014 perquè les actuacions finançades aquest primer any es pagaren durant els anys 2012 i 2013. Per tant, pressupostàriament formen part d'activitats dutes a terme dins el període que cobreix el II PD.

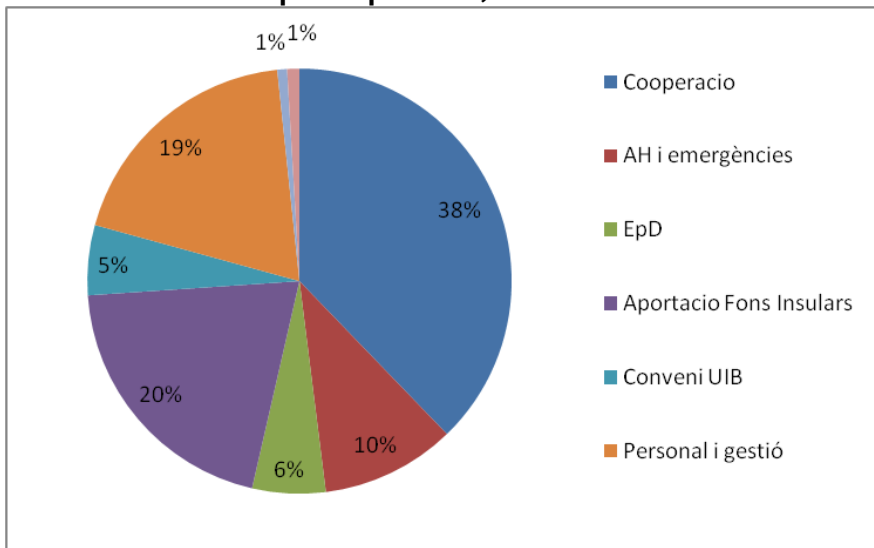

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

La distribució pressupostària consolidada respecte als tres principals àmbits de treball mostra que el 38 % del pressupost s'ha destinat a cooperació; el 10 %, a ajuda humanitària (AH) i emergències, i el 6 %, a educació per al desenvolupament (EpD). D'altra banda, el Govern ha contribuït com a soci als tres fons insulars de cooperació amb el 20 % del pressupost. Finalment, les despeses de gestió pròpies han suposat el 19 %; el conveni amb la UIB, el 5 %; les despeses de planificació, seguiment i avaluació, l'1 %, i el manteniment del Casal d'Associacions d'Immigrants i ONGD, un altre 1 %.

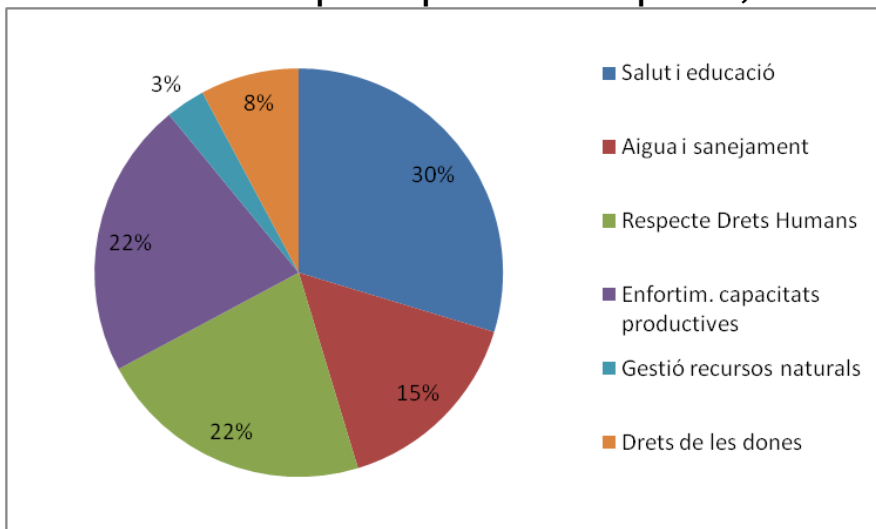
Gràfic 2. Distribució pressupostària, 2011-2014

Pel que fa a la cooperació per al desenvolupament, els tres principals sectors d'acció han estat salut i educació (30 %), enfortiment de les capacitats productives (22 %) i respecte als drets humans (22 %). Les actuacions en el sector d'aigua i sanejament bàsic han disposat del suport del 18 % del pressupost destinat a cooperació; la defensa dels drets de les dones, del 8 %, i, finalment, el 3 % s'ha destinat a actuacions dirigides a la gestió de recursos naturals. D'aquestes actuacions, quasi el 95 % s'han duit a terme mitjançant subvencions a les entitats de les Illes Balears.

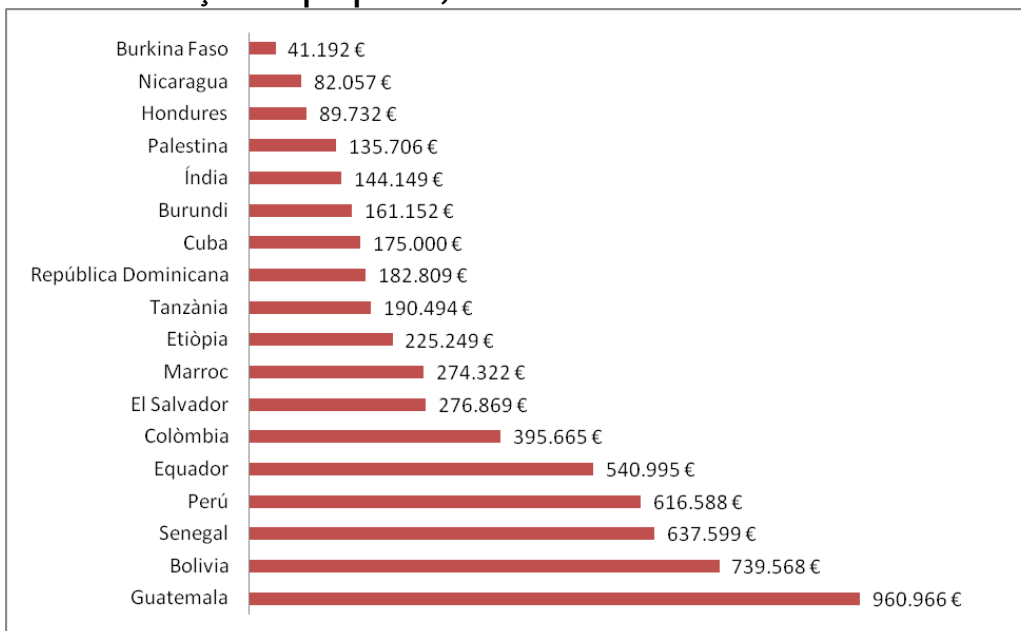

Gràfic 3. Sectors de cooperació per al desenvolupament, 2011-2014

Per àrees geogràfiques, es manté la tendència històrica de concentrar les accions als països de l'Amèrica Llatina (68 %), l'Àfrica subsahariana (22 %) i la Mediterrània (7 %). En el gràfic següent es pot veure el volum de recursos econòmics destinats en aquests darrers quatre anys per països.

Gràfic 4. Finançament per països, 2011-2014

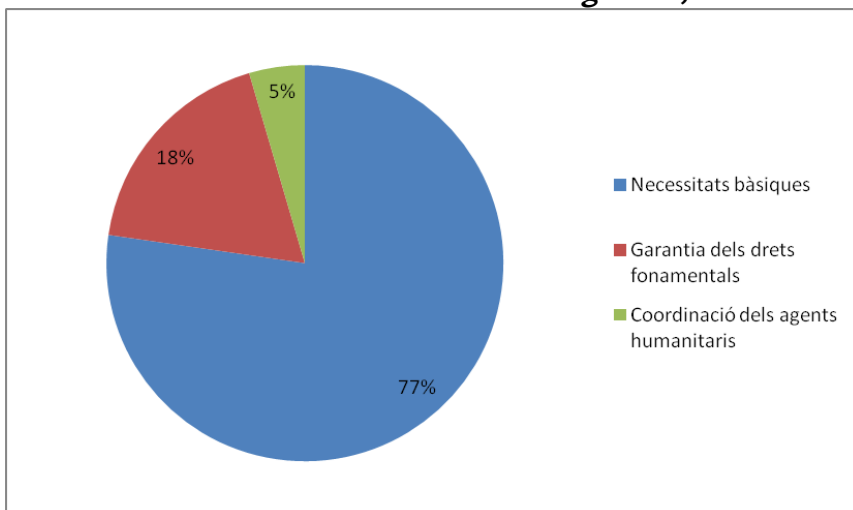

Pel que fa a la distribució pressupostària per sectors d'actuació en l'àmbit de l'acció humanitària i les emergències, la contribució a satisfer les necessitats

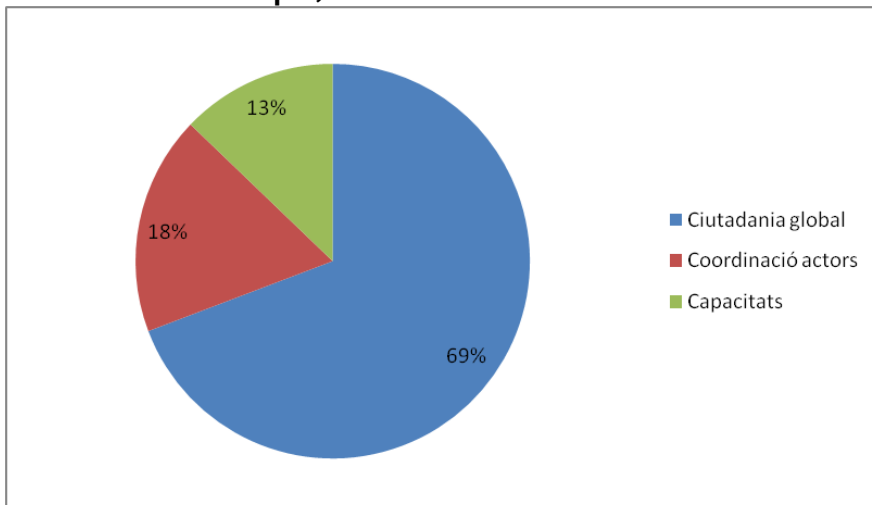
bàsiques de les víctimes ha disposat del 77 % dels recursos econòmics, la defensa i la protecció dels drets fonamentals n'ha ocupat el 18 % i la coordinació dels agents humanitaris ha suposat el 5 % de la despesa.

Gràfic 5. Sectors d'acció humanitària i emergències, 2011-2014

Les dades dels principals sectors d'acció en les accions finançades d'educació per al desenvolupament mostren com, majoritàriament, les despeses han anat destinades a l'objectiu de contribuir a una ciutadania global a les Illes Balears (69 %) i, en segon i tercer lloc respectivament, a coordinar els actors del sector (18 %) i a millorar-ne les capacitats (13 %). Respecte a l'execució d'aquestes actuacions, es reparteix pràcticament en meitat i meitat la gestió mitjançant subvencions a les entitats de les Balears i la duita a terme directament pel Govern de les Illes Balears.

Gràfic 6. Sectors d'EpD, 2011-2014

2.3 Procés d'elaboració del III Pla Director 2016-2019

L'octubre de 2015, la DGC del Govern de les Illes Balears va iniciar un procés participatiu per a l'elaboració del Pla Director de Cooperació 2016-2019, amb l'objectiu de tenir en compte tots els elements i els aspectes que els agents que treballen en el sector consideren importants. Per aquest motiu, es desenvoluparen diversos espais de reflexió amb el propòsit de recollir les aportacions de les entitats de desenvolupament; aquestes reflexions sobre la situació de la cooperació a la comunitat han servit per traçar les línies d'aquest Pla.

Les Jornades del Pla Director 2016-2019 es varen dur a terme mitjançant dues modalitats diferenciades, cada una amb unes finalitats. La primera part va tenir lloc els dies 20 i 21 de novembre, i va consistir en una reflexió conjunta a partir de l'exposició de persones expertes sobre els paradigmes i els reptes de la cooperació en el context internacional, el paper de la cooperació descentralitzada, els reptes d'una educació per al desenvolupament transformadora, la utilitat d'un pla director de cooperació autonòmic i la participació de les entitats socials en aquest procés. També s'exposà la reflexió interna de l'equip tècnic de cooperació sobre l'assoliment dels objectius marcats en el Pla Director 2012-2015.

De manera paral·lela, la DGC va trametre un qüestionari als diferents agents, amb el doble objectiu d'avaluar l'aplicació del Pla Director 2012-2015 i abordar els aspectes per tenir en compte en el disseny del Pla actual. Posteriorment, amb l'acompanyament de Kalidadea¹¹, es va fer la segona part de les jornades de reflexió, durant els dies 2 i 3 de desembre de 2015, que va constar de tres espais de reflexió.

En el primer espai l'equip tècnic de cooperació va dur a terme una dinàmica participativa per elaborar el diagnòstic intern del Servei de Cooperació. En el segon espai de reflexió diversos agents varen treballar els aspectes relacionats amb l'àmbit de la cooperació per al desenvolupament i l'acció humanitària. Finalment, en el tercer espai de reflexió s'abordaren els temes orientats a l'àmbit de l'educació per al desenvolupament. A més, les dinàmiques participatives desenvolupades varen possibilitar:

¹¹ Kalidadea. Acompañamiento, calidad y desarrollo és una consultora social especialitzada en avaluació i millora de la gestió.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

- Elaborar el diagnòstic de la cooperació balear i examinar els aspectes per tenir en compte per avançar cap a un model propi.
- Considerar els instruments existents amb la finalitat de valorar els aspectes per millorar que s’han de tenir en compte en el Pla Director actual.
- Proposar les prioritats sectorials i geogràfiques, i establir-ne els criteris de selecció.
- Valorar el camí recorregut en el marc de l’educació per al desenvolupament segons diversos aspectes clau: la sensibilització de la ciutadania balear, les capacitats dels agents, la coordinació i el treball en xarxa.
- Proposar les línies i els aspectes relacionats amb l’educació per a la transformació social, amb la finalitat d’avançar en la construcció d’una ciutadania crítica i sensibilitzada.
- Definir els enfocaments transversals de què ha de disposar el Pla Director i que s’han de tenir en compte per al conjunt de la cooperació de les Illes Balears.

En els dos darrers espais de reflexió, la DGC va socialitzar l’anàlisi de les respostes al qüestionari. Gràcies a aquestes respostes i a la participació de bona part de les entitats socials de desenvolupament de les Illes Balears i d’altres agents com la UIB i els fons insulars, s’ha facilitat la definició de les línies estratègiques i dels objectius d’aquest Pla Director.

S’utilitzà la metodologia DAFO (debilitats, amenaces, fortaleses i oportunitats), perquè es considerà que era l’eina més adequada per avaluar el Pla Director anterior i elaborar el diagnòstic que permetés definir les estratègies del Pla actual a partir de la mirada interior i l’anàlisi de l’entorn. S’han procurat recollir totes les sensibilitats i s’han prioritzat les més compartides. Finalment, s’han creuat les estratègies per trobar els punts en què s’ha de reforçar l’atenció i en què s’ha de potenciar el treball. El resultat d’aquesta reflexió sobre els punts forts i els febles és la definició de les línies estratègies que s’han de desenvolupar i dels objectius als quals s’han de dirigir tots els agents de cooperació en el període que abasta aquest Pla Director.

Es tractà, en definitiva, d’esbrinar en quin punt ens trobam, quins avantatges o quines dificultats hi ha per continuar i de quina manera l’entorn afecta el sector. Amb aquest autodiagnòstic s’ha volgut recollir informació tant interna com externa, procurant obtenir el nivell màxim de participació per donar cabuda a totes les perspectives i punts de vista. Aquest fet ha facilitat que els objectius del

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

Pla s'hagin definit amb el màxim consens, i esperam, per tant, que totes les persones, entitats i institucions s'hi puguin sentir reflectides i identificades.

Per tancar el procés, l'esborrany del Pla Director es fa públic perquè els distints agents hi puguin fer les aportacions que considerin. En el marc del Consell de Cooperació, es promou el debat sobre les propostes i s'acorda un document final que, finalment, ha de ser aprovat per la consellera de Serveis Socials i Cooperació, i sotmès a la consideració del Consell de Govern.

3. ENFOCAMENT I PRIORITATS

3.1 Enfocament i principis del Pla Director 2016-2019

El Govern de les Illes Balears planteja la política de cooperació d'acord amb els valors que fonamenten les actuacions de desenvolupament expressats en la Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament. Així, l'objectiu general del III Pla Director de la Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019 és contribuir a l'eradicació de la pobresa, al progrés humà, econòmic i social, i a la defensa dels drets fonamentals de les persones.

Seguint les directrius que estableix el II Pla Director de la Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2012-2015, el Pla Director actual desplega els principis ordenadors de les polítiques de cooperació derivats de la Llei 9/2005 i posa l'accent en els principis d'alineament, eficàcia, coordinació, transparència i participació. La finalitat comuna a l'aplicació d'aquests principis és la consecució d'una cooperació de més qualitat que millori els procediments de planificació, execució, seguiment i avaluació orientada a resultats.

El III Pla Director 2016-2019 fomenta una cooperació descentralitzada orientada al desenvolupament humà sostenible que, tal com estableix la Llei 9/2005, integri les dimensions democràtica, econòmica, social i mediambiental, amb respecte a l'equitat de gènere. Aquesta cooperació descentralitzada es duu a terme mitjançant els agents de cooperació de les Illes Balears, principalment les organitzacions no governamentals de desenvolupament, les entitats socials en els països socis, les institucions autonòmiques i locals, la Universitat i els fons insulars de cooperació. També es considera que la cooperació per al desenvolupament suposa un procés d'aprenentatge mitjançant el qual totes les parts es nodreixen de les respectives experiències i capacitats.

Seguint el principi constitucional d'acció exterior, aquest Pla Director té en compte els objectius bàsics de la Llei 23/1998, de 7 de juliol, de cooperació internacional per al desenvolupament, i del IV Pla Director de la Cooperació Espanyola (2013-2016), tot i que considera la diversitat de models de relació entre els actors i el valor afegit de la cooperació descentralitzada per a la promoció de l'enfocament territorial del desenvolupament. Així mateix, el Pla Director 2016-2019 s'alinea amb els objectius europeus de desenvolupament, especialment amb els que despleguen els instruments temàtics i geogràfics en el marc de la nova política europea de veïnatge. En darrer lloc, les Nacions Unides

han reconegut, al llarg del procés d'elaboració de l'Agenda 2030, el caràcter transformador de la cooperació descentralitzada. Per tant, aquest Pla se suma al programa per al desenvolupament sostenible, des del moment en què ofereix als pobles i a les institucions locals i regionals la possibilitat de treballar sobre la base dels drets humans, la governança i el desenvolupament territorial.

3.2 Enfocaments transversals per a la cooperació de les Illes Balears

La Llei 9/2005 estableix que l'activitat de cooperació que duu a terme l'Administració de la Comunitat Autònoma es concentra en les estratègies transversals següents: enfocament de gènere, lluita contra la pobresa i les seves causes, sostenibilitat mediambiental, i enfortiment de les estructures democràtiques i de la societat civil, amb suport a les institucions, especialment les més properes a la ciutadania.

Aquest Pla Director segueix les directrius que marca la Llei, tot i que considera que la lluita contra la pobresa i les seves causes són un objectiu en si mateix. També incorpora l'enfocament de drets com una eina per avançar de manera més sostenible cap al desenvolupament, mitjançant l'anàlisi i la lluita contra les desigualtats i les relacions injustes de poder. Per tant, els drets humans, la participació, l'equitat de gènere i la sostenibilitat ambiental constitueixen el marc transversal que ha de determinar el conjunt de les polítiques i les actuacions de desenvolupament de les Illes Balears. Les estratègies descrites des de cadascun d'aquests enfocaments s'integren en les línies estratègiques i els objectius d'aquest Pla.

Enfocament basat en els drets humans (EBDH)

Aquest enfocament parteix de la universalitat, la indivisibilitat i la interdependència dels drets humans (drets civils, polítics, econòmics, socials, culturals i ambientals), i assumeix que el desenvolupament humà és un dret en si mateix. El vincle entre els drets humans i el desenvolupament té la base en la Declaració Universal dels Drets Humans i en els tractats internacionals que els regulen. Aquest enfocament té el suport dels organismes internacionals en matèria de cooperació per al desenvolupament; de fet, els objectius de desenvolupament sostenible (ODS) adoptats recentment per les Nacions Unides confirmen aquest vincle.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

L'EBDH implica que els objectius de desenvolupament apunten cap a la consecució dels drets humans de totes les persones, i identifica els individus i col·lectivitats titulars de drets, deures i responsabilitats. Per aquest motiu, totes les actuacions de cooperació per al desenvolupament han d'enfortir les capacitats de les persones titulars de drets, perquè puguin reclamar-los, així com dels titulars de deures, perquè compleixin les seves obligacions, i dels titulars de responsabilitats, perquè les assumeixin.

Incorporar l'EBDH en les intervencions de cooperació significa centrar les actuacions en les persones titulars i assegurar la seva participació, perquè siguin les protagonistes de la lluita contra les desigualtats i la discriminació que no permeten progressar les societats en matèria de desenvolupament. Per això, les estratègies de caràcter transversal s'han d'aplicar en tot el cicle del projecte (identificació, formulació, execució, seguiment i avaluació) i s'han d'orientar cap al reconeixement i el compliment efectiu dels drets humans. Un projecte amb EBDH ha de generar els canvis polítics que contribueixin a garantir una ciutadania activa fundada en la cultura de la solidaritat i la justícia.

Participació i organització comunitària

L'enfocament basat en drets implica la participació activa de les persones i les comunitats en els seus processos de desenvolupament. D'altra banda, la lluita contra la pobresa i a favor del desenvolupament humà sostenible fa necessari l'enfortiment de les organitzacions de la societat civil, tant a les Illes Balears com en els països més empobrits. Aquest enfortiment és possible mitjançant la millora de la capacitat de les organitzacions en relació amb les intervencions de desenvolupament, i també mitjançant l'augment de la seva presència en els espais públics de diàleg polític i social.

Per aquest motiu, les actuacions de desenvolupament emmarcades en aquest Pla han de tenir en compte la generació de capacitats de tots els agents de desenvolupament. Al mateix temps, s'han de desenvolupar estratègies que contribueixin a l'organització comunitària, a l'enfortiment del teixit social i a la creació de consciència crítica, de manera que les comunitats locals puguin accedir a la presa de decisions. És especialment important promoure la participació dels infants i els joves, de manera que es converteixin en membres actius de les seves comunitats i en motors del seu desenvolupament.

Enfocament de gènere

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

Transversalitzar la perspectiva de gènere (o *mainstreaming* de gènere) significa valorar-ne la implicació en totes les polítiques i programes, de manera que, abans de prendre decisions, se n'analitzin els efectes produïts en les dones i els homes. L'objectiu és aplicar estratègies per modificar les causes estructurals que provoquen la discriminació cap a les dones i, així, eradicar la desigualtat. El marc de referència és la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (1979). Més endavant, la Plataforma d'Acció de Beijing, sorgida de la IV Conferència Mundial sobre les Dones de les Nacions Unides, duita a terme l'any 1995, preveu la integració de la perspectiva de gènere en tots els programes socials i estableix una sèrie de compromisos que cal assolir per promoure la igualtat entre dones i homes.

Les desigualtats que troben les dones pel fet de ser-ho s'accentuen amb altres formes de discriminació —a causa de l'edat, la classe social, l'ètnia, la discapacitat o l'opció sexual, entre d'altres—, que dificulten l'exercici dels seus drets. L'enfocament de gènere considera prioritari apoderar aquests col·lectius de dones que viuen diverses formes de discriminació, i dotar-les d'eines per lluitar per la igualtat i el desenvolupament.

Aquest Pla assumeix l'enfocament de gènere en el desenvolupament (GED), que es basa en l'anàlisi de les relacions de poder entre dones i homes, així com en els processos socials que provoquen les desigualtats de gènere. Es tracta d'un enfocament polític que cerca transformar els sistemes que generen aquestes desigualtats, al mateix temps que proposa mesures perquè totes les dones del món assoleixin els seus drets econòmics, laborals, polítics, sexuals i reproductius.

En aquest sentit, el Pla Director pretén que les línies estratègiques i els objectius s'orientin a la promoció dels drets de les dones i al seu apoderament. Per aconseguir-ho, preveu aplicar l'enfocament de gènere en les polítiques i les intervencions de desenvolupament en totes les fases.

Sostenibilitat ambiental

La degradació del medi ambient colpeja de manera especial les zones més desfavorides, aquelles on viuen les poblacions que més depenen dels recursos naturals per sobreviure, principalment a les àrees rurals. A més, les regions amb més biodiversitat de la Terra corresponen a països amb desenvolupament humà mitjà i baix. Des de la Cimera de la Terra de 1992 fins a la Conferència

Internacional sobre Canvi Climàtic de 2015, s'han succeït tot un seguit de convenis i declaracions internacionals que han posat el desenvolupament sostenible en el centre del debat, i s'han intentat avenços —no sempre amb èxit— en la protecció dels ecosistemes i en la lluita contra el canvi climàtic, la desertificació i la pèrdua de biodiversitat.

Assegurar la conservació dels recursos naturals i garantir-ne l'accés equitatiu per a totes les comunitats és la base de l'enfocament de sostenibilitat ambiental. Per aconseguir-ho, és fonamental treballar en la millora de les capacitats de les poblacions més vulnerables, que són les que menys han contribuït a la degradació mediambiental però les que més en pateixen els efectes. Per això, les actuacions que derivin d'aquest Pla Director han d'assegurar una bona gestió dels recursos naturals i un enfortiment de la governança ambiental i de les capacitats locals.

3.3 Prioritats del Pla Director 2016-2019

La priorització cerca optimitzar els recursos disponibles i aportar un valor afegit a la cooperació de les Illes Balears aprofitant l'experiència de treball dels actors. Prioritzar, però, no significa excloure; per tant, les prioritats que estableix aquest Pla pretenen, fonamentalment, enfocar els sectors i les zones d'intervenció per augmentar l'eficàcia de l'ajuda.

3.3.1 Sectors prioritaris de cooperació per al desenvolupament

La Llei 9/2005, en l'article 9, estableix un conjunt de sectors d'actuació preferents en els països receptors, que s'han de concretar —com disposa l'article 13— en els plans directors respectius.

Els sectors de cooperació per al desenvolupament prioritzats en aquest tercer Pla Director són els que el Govern considera estratègics per als propers quatre anys i els que han seleccionat els actors de les Illes Balears presents en el procés participatiu de disseny del document estratègic.

S'han fixat cinc línies sectorials estratègiques: el dret als serveis socials bàsics (salut, educació, i aigua i sanejament); el desenvolupament econòmic per a la reducció de la pobresa; l'apoderament de les dones; la protecció i la conservació ambientals, i el suport a la governança democràtica i al poder local.

▪ **Dret als serveis socials bàsics (salut, educació, i aigua i sanejament)**

L'accés als serveis socials bàsics és, a més d'un dret humà fonamental, un element clau per a l'eradicació de la pobresa i el desenvolupament humà, elements fonamentals per a un creixement a llarg termini. L'atenció gratuïta a la salut i a l'educació bàsica així com els sistemes de protecció social són imprescindibles per reduir la vulnerabilitat de les persones. En aquest sentit, els infants en són un grup especialment vulnerable.

La **salut** és un dret fonamental, tal com reconeix l'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans. La salut esdevé, per tant, una responsabilitat pública i un indicador fonamental sobre el nivell de desenvolupament. L'experiència institucional en la gestió del sistema autonòmic de salut com també el treball que fan les entitats socials del sector són un actiu que s'ha de valorar en la política de cooperació.

Amb la decisió estratègica de concentrar els sectors d'intervenció i seguint els plantejaments de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), que afirma que els sistemes de salut centrats en l'atenció primària són els més adequats per afrontar la falta d'una cobertura sanitària amb equitat, durant els propers quatre anys es prioritzaran les accions adreçades a enfortir els sistemes públics d'atenció primària, incidint especialment en els drets sexuals i reproductius i en els drets de la infància. No són menys importants la prevenció, la promoció i l'educació en salut de les persones més vulnerables perquè adquireixin hàbits saludables i millorin el seu estat general de salut física i emocional. La promoció de la salut és una de les claus per a la protecció de la dignitat de les persones i l'increment de la resiliència des del punt de vista personal i comunitari.

D'altra banda, a partir de les capacitats i les experiències en el **sector educatiu** de la cooperació de les Illes Balears, aquest document prioritza les actuacions dirigides a enfortir els sistemes públics d'educació primària i secundària dels països del Sud, i especialment els que s'adrecen a la població més desfavorida. També es donarà suport a la promoció de la formació professional per a joves en situació de vulnerabilitat o exclusió social, que no tenen accés a la formació especialitzada per inserir-se en el món laboral en condicions dignes.

L'accés a l'**aigua potable i al sanejament bàsic** és el tercer dels drets humans que es prioritzen dins aquesta línia. L'accés a l'aigua està directament lligat a la salut i

a l'accés a l'educació (especialment de les nines i les joves). Malgrat els avenços importants respecte a l'accés a l'aigua potable, vuit de cada deu persones dels 663 milions¹² que encara no tenen accés a fonts d'aigua potable segura viuen a les zones rurals.

Respecte al sanejament, si bé hi ha hagut progressos, no s'ha assolit la meta de reduir a la meitat el nombre de persones que no hi tenen accés. Segons les dades dels organismes de les Nacions Unides, quasi la meitat de les regions en desenvolupament, i aproximadament 2.400 milions de persones, l'any 2015 no tenien cap tipus d'instal·lació de sanejament millorada¹³ (les àrees rurals concentren el gruix de les necessitats). L'aigua i el sanejament estan directament relacionats amb la salut i les malalties com l'esquistosomosi, la malària, la tuberculosi, el còlera o la diarrea.

Promoure el dret als serveis bàsics de salut

- *Enfortiment dels sistemes públics d'atenció primària.*
- *Promoció de l'accés als serveis de salut sexual i reproductiva per a dones i homes.*
- *Impuls a la prevenció, la promoció i l'educació en salut.*

Promoure el dret a l'educació

- *Enfortiment i millora de la qualitat dels sistemes públics d'educació primària i secundària, i promoció d'un accés equitatiu a aquests sistemes.*
- *Suport a les necessitats bàsiques de formació professional de joves, amb especial atenció a garantir-ne l'accés de les dones.*
- *Suport a programes d'alfabetització.*

Promoure el dret a l'aigua potable i al sanejament bàsic a les àrees rurals

- *Millora i ampliació dels serveis d'accés a l'aigua potable i al sanejament bàsic de les àrees rurals, així com a la gestió de residus.*
- *Generació de competències entre les autoritats i les comunitats locals per al manteniment i la gestió dels serveis d'aigua i sanejament.*

▪ Desenvolupament econòmic local per a la reducció de la pobresa

Totes les persones tenen dret a una alimentació de qualitat i a estar protegides contra la fam¹⁴, i els estats són els responsables de satisfer aquest dret.

¹² http://www.who.int/water_sanitation_health/monitoring/JMP-2015-keyfacts-es-rev.pdf.

¹³ Ídem.

¹⁴ Declaració de la Cimera Mundial sobre l'Alimentació. FAO, Roma, del 13 al 17 de novembre de 1996.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

Malauradament, segons dades de l'any 2015 de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), hi ha 795 milions de persones subalimentades¹⁵, dada que suposa el 10 % del total de la població mundial, i l'Àfrica subsahariana és la regió amb més dificultats —el 23,3 % de la població hi està subalimentada—.

Per a la política de cooperació per al desenvolupament d'aquest Govern, és prioritari donar suport a les comunitats rurals, als petits agricultors i a la producció familiar, i fer de la sobirania alimentària la prioritat estratègica d'aquest objectiu. També és important desenvolupar l'enfocament dels drets d'infància, que apunta a la necessitat de posar fi a totes les formes de desnutrició i el retard del creixement en infants menors de cinc anys, entre d'altres objectius.

Juntament amb el compromís d'eradicació de la fam, els nous objectius de desenvolupament sostenibles fixen la nutrició com una dimensió estratègica per tenir en compte. En concret, l'objectiu segon estableix “Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària, i millorar la nutrició i promoure una agricultura sostenible”.

Enfortir les capacitats productives, posant l'accent en la sobirania alimentària i en els petits productors locals

- *Impuls a les iniciatives vinculades a la sobirania i la seguretat alimentàries.*
- *Suport als petits productors locals (agrícoles, pecuaris i pesquers).*
- *Promoció de l'economia social i solidària.*
- *Suport a les organitzacions socials comunitàries en favor de la formalització de les economies.*

▪ Apoderament de les dones

El Pla Director estableix que la perspectiva de gènere s'ha d'aplicar al conjunt de totes les polítiques de cooperació de manera transversal amb l'objectiu estratègic de contribuir a modificar les causes estratègiques que provoquen la discriminació cap a les dones. Aquest Pla assumeix l'enfocament de gènere en el desenvolupament (GED), que es basa en l'anàlisi de les relacions de poder entre dones i homes, així com en els processos socials que provoquen les desigualtats de gènere. Es tracta d'un enfocament polític que cerca transformar els sistemes que generen aquestes desigualtats, al mateix temps que proposa mesures perquè totes

¹⁵ <http://www.fao.org/3/aa5ef7f6-edc8-4423-aae3-88bf73b3c77c/i4646s.pdf>.

les dones del món assoleixin els seus drets econòmics, laborals, polítics, sexuals i reproductius.

Es prioritzarà el treball dirigit a promoure l'autonomia econòmica de les dones, la lluita contra la violència de gènere i, finalment, la igualtat i la participació política.

Promoure la participació equitativa i els drets de les dones en tots els àmbits del desenvolupament humà

- *Suport a iniciatives econòmiques i foment de la capacitat emprenedora.*
- *Foment de l'accés equitatiu i el control de les dones sobre els recursos i els béns.*
- *Apoderament de capacitats per al disseny i la realització de polítiques de prevenció, detecció i atenció a la violència de gènere.*
- *Promoció de l'accés als drets polítics bàsics i de l'exercici efectiu, així com de l'organització i la participació de les dones en la definició de polítiques.*
- *Suport a les organitzacions per desenvolupar i consolidar la capacitat d'incidència política i social en qüestió de gènere.*

▪ **Protecció i conservació ambiental**

La política d'aquest tercer Pla Director està compromesa amb un model de desenvolupament sostenible que permeti l'expansió de les llibertats fonamentals de les generacions actuals sense comprometre els recursos i les llibertats de les generacions futures.

Les tendències ambientals continuen mostrant un deteriorament ambiental preocupant, amb conseqüències negatives per al conjunt de la humanitat, i especialment per a milions de persones que depenen directament de l'ús dels recursos naturals.

La degradació del medi ambient intensifica la desigualtat, perquè l'impacte negatiu és més intens per a les persones amb menys recursos. Durant el període de vigència del Pla Director es vol contribuir a conservar els recursos naturals i garantir-ne l'accés equitatiu per a totes les comunitats, treballant en una bona gestió d'aquests recursos, en la capacitat d'adaptació i resiliència de les poblacions locals i en l'enfortiment de la governança ambiental.

El canvi de model econòmic i social que permeti la sostenibilitat s'ha d'aconseguir amb el diàleg, per tal d'assegurar que la globalització redundi en benefici de tota

la població des d'un model de "transició justa", segons el qual el canvi cap a una societat baixa en carboni no impliqui costos a les persones treballadores. Les noves polítiques de desenvolupament sostenible han de garantir la implementació de l'Agenda 2030 amb accions sobre diàleg social, ocupació, treball decent i protecció social.

Impulsar la protecció del medi ambient, la biodiversitat i la lluita contra el canvi climàtic

- *Promoció d'un desenvolupament econòmic sostenible amb la biodiversitat i els ecosistemes vulnerables.*
- *Suport als processos de lluita contra el canvi climàtic i adaptació de les poblacions locals, especialment entre els sectors de més vulnerabilitat.*
- *Suport a l'accés a les energies renovables i netes.*

▪ **Governança democràtica i poder local**

La governança democràtica reconeix el dret de les persones a un desenvolupament sostenible, als drets polítics i socials i a la participació democràtica de la societat civil.

El concepte de poder local fa referència a l'àmbit municipal, regional o departamental, i es configura com l'espai adient per construir i generar sinergies de desenvolupament participatiu entre la societat civil i les autoritats.

La política de cooperació de les Illes Balears treballarà de manera prioritària en l'enfortiment tant dels governs locals elegits democràticament com de la societat civil organitzada, amb la finalitat de promocionar processos de gestió comunitària i participativa i impulsar processos d'incidència política, de transformació del model de desenvolupament i de lluita contra la pobresa.

En aquest sector, s'hi inclouen les intervencions de cooperació de defensa dels drets humans. És fonamental que aquestes actuacions se centrin en les persones titulars i n'assegurin la participació, perquè siguin les protagonistes de la lluita contra les desigualtats i la discriminació que no permeten progressar les societats en matèria de desenvolupament.

Promocionar la governança democràtica i el poder local

- *Suport a la generació de capacitats del personal tècnic i polític de les institucions democràtiques descentralitzades.*

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

- *Augment de la capacitat d'incidència política de les organitzacions de la societat civil i dels moviments socials democràtics.*
- *Suport a la denúncia de violacions dels drets individuals i col·lectius.*
- *Enfortiment de les organitzacions de defensa dels drets humans i dels drets laborals.*
- *Suport als col·lectius de persones migrants que es desplacen per millorar els seus drets.*

3.3.2 Prioritats geogràfiques

La prioritització geogràfica del Govern de les Illes Balears és una condició necessària per garantir l'eficàcia, l'impacte i la sostenibilitat de les actuacions.

Per a la prioritització de l'ajuda per regions geogràfiques i països, s'han tingut en compte una sèrie de variables acordades en les Jornades del Pla Director 2016-2019 i les respostes dels agents de cooperació de les Illes Balears al qüestionari mitjançant el qual se sol·licitava informació amb relació als països on treballen actualment. Els criteris són els següents:

- Països amb un índex de desenvolupament humà (IDH) baix o mitjà-baix.
- Països o regions amb què hi ha tradició en cooperació des de les Illes Balears.
- Països on les entitats socials, els agents de cooperació per al desenvolupament de les Balears i els socis locals despleguen actualment accions de cooperació.

D'altra banda, també s'ha de tenir en compte que, més enllà de les fronteres polítiques, molt sovint es presenten problemàtiques compartides pels països que conformen una regió geogràfica determinada, com ara el Carib, l'Amèrica Central, el Magrib o els Grans Llacs africans.

Així, s'estableixen dos nivells de prioritats per països:

- 1. Països prioritaris:** als quals es destinarà aproximadament el 80 % dels fons en matèria de cooperació.
 - **Àfrica subsahariana:** Níger, Burundi, Burkina Faso, Mali, República Democràtica del Congo, Etiòpia, Senegal i Tanzània.
 - **Amèrica Central i Carib:** Haití, Hondures, Guatemala, Nicaragua i El Salvador.
 - **Amèrica del Sud:** Bolívia.
 - **Àsia:** Índia.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

- **Nord d'Àfrica i Orient Pròxim:** Marroc, República Àrab Sahrauí Democràtica i Territoris Palestins Ocupats (i població palestina refugiada a altres països).

2. Països preferents: segon nivell de prioritat, als quals es proposa destinar aproximadament el 20 % dels fons en matèria de cooperació i que, tot i ser països amb un IDH mitjà o alt, tenen el suport tradicional d'agents de cooperació balears i regions dins el país amb alts índexs de pobresa.

- **Amèrica del Sud:** Colòmbia, Equador i Perú.
- **Carib:** República Dominicana i Cuba.

A l'hora de destinar les ajudes en matèria de cooperació, també s'han de tenir en compte la resta de països receptors d'ajuda oficial al desenvolupament (AOD) del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), així com els països menys avançats (PMA).

Per tant, la posició dels països en la llista segons l'IDH (entre 188 països) i on s'ha treballat tradicionalment des de les Illes Balears és la que es mostra en la taula següent:

<i>Països</i>	<i>Antecedents de la cooperació balear*</i>		<i>Índex de desenvolupament humà**</i>	
Països prioritaris				
	<i>Any d'inici</i>	<i>Nombre d'anys</i>	<i>Posició IDH</i>	<i>Nivell de desenvolupament</i>
Níger	2002	3	188	Baix
Burundi (i població refugiada)	1996	16	184	Baix
Burkina Faso	2001	11	183	Baix
Mali	2003	5	179	Baix
RD del Congo	1997	12	176	Baix
Etiòpia	1999	11	174	Baix
Senegal	1996	12	170	Baix
Tanzània	1998	12	151	Baix
República Àrab Sahrauí Democràtica	1996	20	...	Baix
Haití	2004	3	163	Baix
Hondures	1996	16	131	Mitjà
Guatemala	1996	18	128	Mitjà
Nicaragua	1996	14	125	Mitjà
El Salvador	1999	11	116	Mitjà

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

Índia	1996	15	130	Mitjà
Bolívia	1996	18	119	Mitjà
Marroc	2001	12	126	Mitjà
Palestina (i població refugiada)	2001	14	113	Mitjà
Països preferents				
República Dominicana	1996	16	101	Alt
Colòmbia	1996	17	97	Alt
Equador	1998	14	88	Alt
Perú	1996	18	84	Alt
Cuba	1996	12	67	Alt

* Any d'inici i nombre d'anys en què el Govern de les Illes Balears ha finançat iniciatives de cooperació per al desenvolupament al país.

** Posició en la taula de l'IDH per a un total de 188 països, dels quals el primer és el que té un IDH més elevat. Posicions: de l'1 al 49, IDH molt alt; del 50 al 105, IDH alt; del 106 al 143, IDH mitjà; del 145 al 188, IDH baix.

Països de la conca mediterrània

Tampoc no es pot deixar de banda la greu problemàtica social i humanitària que viuen altres països del sud de la Mediterrània atesa la pressió migratòria que assumeixen de persones procedents de diferents àrees del món que cerquen una vida segura i digna dins la Unió Europea. A més, les Illes Balears, per la posició geogràfica i de proximitat, poden ser un aliat important amb aquests països a l'hora de dur a terme actuacions en matèria de cooperació. Aquesta interrelació de caràcter regional, així com la realitat dels països de la Mediterrània, també s'ha previst en la prioritització de l'ajuda; especialment, i en la fase inicial, mitjançant la cooperació bilateral directa. Els països en qüestió són els següents:

- Tunísia, Líbia, Algèria, Jordània i Líban.

<i>Països</i>	<i>Antecedents de la cooperació balear*</i>		<i>Índex de desenvolupament humà**</i>	
Països prioritaris				
Tunísia***	***	0	96	Alt
Líbia***	***	0	94	Alt
Algèria	2005	1	83	Alt
Jordània	2013	2	80	Alt
Líban	2001	6	67	Alt

* Any d'inici i nombre d'anys en què el Govern de les Illes Balears ha finançat iniciatives de cooperació per al desenvolupament al país.

** Posició en la taula de l'IDH per a un total de 188 països, dels quals el primer és el que té un IDH més elevat. Posicions: de l'1 al 49, IDH molt alt; del 50 al 105, IDH alt; del 106 al 143, IDH mitjà; del 145 al 188, IDH baix.

*** No s'ha cooperat amb aquests països.

També es preveu la possibilitat de prioritzar excepcionalment països on es produeixin catàstrofes humanitàries i no hagin estat considerats en aquest Pla Director.

D'altra banda, al cap de dos anys de l'aprovació del Pla Director, se'n farà una avaluació intermèdia, que inclourà, si escau, modificacions puntuals que permetin un major compliment dels objectius, els principis i les prioritats sectorials del Pla Director.

Així mateix, es tindrà en compte la possibilitat d'elaborar plans regió específics per als països on hi hagi més concentració d'actuacions dels agents de cooperació, amb l'objectiu de millorar l'impacte, la qualitat i l'eficàcia de l'ajuda.

3.3.3 Àmbits prioritaris d'acció humanitària

L'acció humanitària és el conjunt d'accions de suport a les víctimes de desastres (tant motivats per catàstrofes naturals com per conflictes armats), orientades a mitigar el seu sofriment, garantir la seva subsistència, protegir els seus drets fonamentals i defensar la seva dignitat, com també a aturar el procés de desestructuració social i econòmica de la comunitat i preparar-la davant possibles desastres.

L'acció humanitària disposa de dues tipologies d'acció: l'ajuda d'emergència i l'ajuda humanitària. La primera tipologia fa referència a l'ajuda proporcionada amb caràcter d'urgència a les víctimes de desastres per contribuir a la seva provisió gratuïta de béns i serveis essencials, amb la finalitat de garantir la seva supervivència immediata (aigua, aliments, aixopluc, medicaments i atenció sanitària). La segona tipologia comprèn, a més de les ajudes d'emergència —amb una durada temporal molt limitada—, les operacions més prolongades d'atenció a la població refugiada i desplaçada.

D'altra banda, es considera que l'acció humanitària ha de comprendre també actuacions en clau de cooperació per al desenvolupament per establir un model integral que inclogui intervencions humanitàries (amb perspectiva a curt termini) i actuacions de desenvolupament per pal·liar la vulnerabilitat de les poblacions a mitjà i llarg termini.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

S'han fixat tres àmbits d'actuació: la reducció de riscos davant desastres, l'assistència per a la satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates, i la protecció i la garantia dels drets fonamentals lligats a situacions d'emergència o crisis cròniques.

▪ Reducció de riscos davant desastres

Els efectes dels desastres s'han intensificat com a conseqüència d'una bretxa, cada cop més profunda, en les desigualtats econòmiques i socials, i després de dècades de canvi climàtic. D'acord amb el Marc d'Acció de Sendai per a la Reducció de Risc a Desastres 2015-2030¹⁶, "s'evidencia que l'exposició de persones i béns de tots els països s'ha incrementat més ràpidament del que ha decrescut la vulnerabilitat".

Tradicionalment, l'actuació en la gestió de desastres ha estat més orientada a la resposta als mateixos que al treball previ en la reducció de riscos, la qual cosa implica una major inversió per cobrir les necessitats de les comunitats i les persones afectades, que no sempre estan prou preparades per afrontar l'impacte.

Les accions orientades a la reducció del risc s'articulen sobre tres estratègies: enfortiment de la capacitat de les comunitats, de manera que puguin respondre més adequadament als desastres; reducció dels efectes adversos dels desastres, i protecció de projectes de desenvolupament front a l'impacte dels desastres.

Reduir els riscos i les pèrdues ocasionades pels desastres, especialment a nivell local i comunitari

- *Identificació i avaluació dels riscos de desastres existents, i prevenció de noves amenaces amb l'establiment de sistemes d'alerta primerenca.*
- *Enfortiment de la capacitat de resposta per a la reducció del risc de les organitzacions locals.*

▪ Satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates

Els desastres o crisis humanitàries suposen processos de forta desestructuració social i econòmica que ocasionen a les poblacions afectades un deteriorament greu de les seves condicions alimentàries i sanitàries, dels mitjans de subsistència i de les possibilitats d'accés a l'educació, a l'aigua potable i al sanejament bàsic.

¹⁶ Conferència Mundial sobre la Reducció dels Desastres. Sendai, Japó (Març 2015).

Les concepcions més actuals consideren que les crisis humanitàries també són un reflex del fracàs d'un model de desenvolupament caracteritzat per l'alta vulnerabilitat de bona part de la població.

Contribuir a la satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates

- *Impuls d'accions d'emergència per a la satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates de les víctimes de desastres.*
- *Promoció de la conscienciació de la societat balear mitjançant la informació i la sensibilització de les situacions d'emergència que es produeixen.*

▪ **Drets fonamentals lligats a situacions d'emergència o crisis cròniques**

Les emergències polítiques complexes i les crisis humanitàries de naturalesa sistèmica es caracteritzen per la ruptura de les estructures econòmiques i polítiques. Llavors, la població civil es converteix en un objectiu habitual dels conflictes armats, fet que suposa una violació sistemàtica dels drets humans i del dret internacional humanitari, així com uns nivells alts de destrucció i mortalitat.

Aquest Pla Director advoca per contribuir a l'esforç de salvar vides i alleujar el sofriment de les persones afectades per les crisis, inclosos els aspectes de prevenció i protecció dels drets humans i els principis humanitaris.

Protegir els drets fonamentals de la població afectada per situacions d'emergència o crisis cròniques

- *Impuls de les accions de protecció i assistència per garantir els drets fonamentals de la població afectada.*
- *Contribució a la restauració de la dignitat de les víctimes de les crisis.*

3.3.4 Dimensions prioritàries d'educació per al desenvolupament

Les accions de cooperació per al desenvolupament alleugereixen les situacions de pobresa o de manca de drets que pateix la població més desfavorida dels països del Sud, però no resolen les causes estructurals generadores de les desigualtats. Per això, cal incidir en la presa de consciència de la població, tant del Nord com del Sud, sobre aquestes causes, promoure una educació basada en els valors i generar una mobilització social capaç de transformar aquesta realitat.

Els àmbits en els quals s'han de centrar les actuacions d'educació per al desenvolupament (EpD) durant el període de vigència d'aquest tercer Pla Director s'han definit entre els agents de les Illes Balears presents en el procés participatiu de disseny del document estratègic.

S'han fixat quatre dimensions estratègiques: la sensibilització i el foment d'una consciència crítica; l'educació en l'àmbit formal; la comunicació per a la transformació social, i el comerç just i la compra pública ètica.

▪ **Sensibilització i foment d'una consciència crítica**

La sensibilització es basa en la transmissió d'informació, amb un èmfasi especial en el desenvolupament de les competències que permetin alertar sobre les causes de la pobresa, la relació amb les vulneracions de drets i les estructures que la perpetuen. Mitjançant la sensibilització es desperten consciències crítiques i pràctiques solidàries. Tot i que no permet aprofundir en les causes de les injustícies ni en les propostes per afrontar-les, constitueix el primer pas per a la conscienciació.

Fomentar una consciència crítica entre la població de les Illes Balears mitjançant la sensibilització

- *Accés de la ciutadania als recursos d'EpD existents, per contribuir a fer-ne un ús eficient i eficaç i evitar-ne la dispersió.*
- *Informació sobre la situació de vulneració de drets humans, la pobresa i la desigualtat, amb la finalitat de promoure la presa de consciència sobre la justícia social.*
- *Desenvolupament d'eines innovadores de sensibilització de la ciutadania, vinculant EpD i cooperació per al desenvolupament.*

▪ **Educació en l'àmbit formal**

S'entén per educació formal el procés educatiu desenvolupat en institucions educatives reconegudes oficialment per impartir el currículum regulat per l'administració educativa, i que dona accés a titulacions oficials reconegudes i homologades.

D'altra banda, la recerca permet analitzar en profunditat la problemàtica del desenvolupament humà i sostenible i les perspectives de la ciutadania global, així com fonamentar les propostes dels diferents actors de l'EpD. Les pràctiques i les

accions de les altres tres dimensions de l'EpD han d'estar basades en la recerca, que intervé amb una metodologia de treball centrada en les tècniques de recerca social.

Enfortir la presència de l'EpD en l'àmbit de l'educació formal

- *Impuls i coordinació de les actuacions en l'àmbit de l'EpD als centres d'educació primària i secundària de les Illes Balears.*
- *Suport a la promoció del voluntariat universitari i de la cooperació universitària per al desenvolupament.*
- *Foment de la recerca en l'àmbit de la cooperació i l'EpD.*

▪ **Comunicació per a la transformació social**

Mitjançant aquesta eina, que va més enllà de la transmissió d'informació, se cerca un aprenentatge continuat que pretén incidir en processos de transformació social des de la comunicació, al mateix temps que promou el diàleg i la participació. Pertanyen a aquest àmbit les activitats dutes a terme a través dels mitjans de comunicació de massa (Internet, premsa, ràdio o televisió), amb la finalitat d'educar, tot i que no es fan des d'una clau pedagògica.

Potenciar la comunicació per a la transformació social

- *Millora de la quantitat i la qualitat de la informació referida a la cooperació per al desenvolupament en els mitjans de comunicació i les xarxes socials.*
- *Enfortiment de les capacitats dels agents en matèria de comunicació per a la transformació social.*
- *Foment de la transparència i la rendició de comptes cap a la ciutadania.*

▪ **Comerç just i compra pública ètica**

El comerç just constitueix un mètode eficaç d'EpD i promou la concertació amb els agents interessats a fomentar aquest àmbit de treball. Al mateix temps, facilita la comprensió del funcionament del sistema financer i de comerç internacional, dels hàbits de consum insostenibles i de les desigualtats entre països, i de les fórmules, els principis i les propostes per corregir-les.

L'any 2008 es constituí un grup de treball permanent de les entitats de comerç just, i s'ha creat un programa per impulsar-lo. El Govern de les Illes Balears vol donar suport a l'autosostenibilitat de les entitats de comerç just mitjançant les vendes a la població en general i la distribució de productes de comerç just al

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

teixit comercial local. També pretén impulsar la venda de productes de comerç just a les administracions públiques de les Illes Balears mitjançant la compra pública ètica, en un exercici de coherència de les polítiques públiques.

Impulsar el comerç just i la compra pública ètica com una eina de desenvolupament

- *Suport a la promoció de les botigues com a eina de sensibilització.*
- *Foment de la compra pública ètica i de la responsabilitat social corporativa.*
- *Suport en l'assessorament d'estudis de viabilitat i màrqueting.*

4. LÍNIES I OBJECTIUS ESTRATÈGICS

La Llei 9/2005, de 21 juny, de cooperació per al desenvolupament de les Illes Balears, disposa que el pla director ha d'establir les línies generals i les directrius bàsiques de la política de cooperació de la comunitat autònoma, així com els objectius i les prioritats sectorials, socials i transversals.

D'altra banda, el diagnòstic participatiu i la reflexió crítica dels principals agents de desenvolupament a l'inici del procés d'elaboració d'aquest Pla Director han permès definir les línies i els objectius que han de marcar la política de cooperació en els propers quatre anys.

Com ja s'ha assenyalat, l'objectiu general del III Pla Director de la Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019 és contribuir a l'eradicació de la pobresa, al progrés humà, econòmic i social, i a la defensa dels drets fonamentals de les persones. A més, el Pla assumeix l'enfocament del desenvolupament basat en els drets humans amb la incorporació de la perspectiva de gènere i fomenta una cooperació descentralitzada orientada al desenvolupament humà sostenible.

Per assolir aquest objectiu general, es proposen cinc línies estratègiques, amb els corresponents objectius estratègics lligats a cada una:

LE1. Fomentar la participació i l'enfortiment de les capacitats tècniques dels agents de la cooperació balear

OE1.1. Millorar la coordinació entre tots els agents de la cooperació balear i desenvolupar les competències del Consell de Cooperació i de la Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears.

OE1.2. Donar suport a la vertebració de les entitats socials de desenvolupament i a la creació de mecanismes per evitar la desigualtat d'oportunitats entre les entitats de caire local i les que tenen cobertura estatal.

OE1.3. Reforçar les capacitats tècniques dels agents de cooperació mitjançant la formació especialitzada i continuada.

OE1.4. Integrar la cultura d'avaluació entre els agents de cooperació per a la millora contínua mitjançant els aprenentatges generats.

OE1.5. Introduir eines de simplificació administrativa i millora dels processos de la DGC, en la mesura que la normativa ho permeti.

LE2. Promoure la coherència de les polítiques de l'Administració autonòmica

OE2.1. Facilitar la coherència i la complementarietat de les polítiques del Govern de les Illes Balears, mitjançant la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament.

OE2.2. Desenvolupar una estratègia de cooperació tècnica entre l'Administració de la CAIB i les institucions o entitats socials del Sud.

OE2.3. Fomentar un pacte polític i social sobre polítiques de cooperació, per assegurar la continuïtat en les estratègies de desenvolupament i l'estabilitat en l'assignació de recursos públics per a AOD.

OE2.4. Desenvolupar estratègies polítiques per augmentar la transparència i la rendició de comptes, amb la implicació de les noves tecnologies i els mitjans de comunicació.

OE2.5. Impulsar la compra pública ètica a l'Administració de la CAIB.

LE3. Millorar la contribució de la cooperació balear al desenvolupament humà sostenible

OE3.1. Adoptar una visió a mitjà termini de les intervencions per assolir-ne més impacte, i valorar alhora la trajectòria de treball dels agents de cooperació amb els socis locals.

OE3.2. Donar suport als processos de desenvolupament que promouen les entitats balears perquè formulin projectes de caràcter més integral, amb enfocament de gènere i basat en els drets humans.

OE3.3. Impulsar la cooperació descentralitzada directa amb regions prioritàries, per donar suport als processos de desenvolupament promoguts des dels governs locals i regionals dels països socis.

OE3.4. Establir mecanismes per integrar la priorització sectorial i geogràfica, així com la incorporació dels enfocaments transversals del Pla en els instruments de cooperació.

LE4. Aprofundir en l'educació per al desenvolupament a les Illes Balears per fomentar una ciutadania amb consciència crítica

OE4.1. Desenvolupar metodologies innovadores de sensibilització ciutadana que estableixin vincles entre les intervencions de cooperació i d'EpD, per facilitar la construcció de pensament crític envers les causes de la pobresa i d'una actitud de vigilància cap al respecte dels drets humans.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

OE4.2. Enfortir l'EpD en l'àmbit de l'educació formal, juntament amb la Conselleria d'Educació i Universitat.

OE4.3. Promoure un format adequat i efectiu de comunicació i difusió entre la DGC, les entitats i els mitjans de comunicació.

OE4.4. Consolidar les actuacions de comerç just en diferents àmbits.

LE5. Augmentar l'impacte de l'acció humanitària

OE5.1. Promoure un espai coordinat d'institucions i entitats per donar resposta a situacions d'emergència, per proporcionar ajuts amb caràcter d'urgència a les víctimes de desastres desencadenats per catàstrofes naturals o per conflictes armats civils.

OE5.2. Donar suport a organismes internacionals i entitats de les Illes Balears que treballen per garantir els drets de les poblacions afectades per crisis cròniques.

5. AGENTS DE DESENVOLUPAMENT

Introducció

Als efectes de la Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, es consideren agents de cooperació: l'Administració de la Comunitat Autònoma, els consells insulars i els ens locals de les Illes Balears, els fons insulars de cooperació, les ONGD, les confessions religioses, les universitats, les organitzacions empresarials i sindicals, i les comunitats balears assentades fora del territori balear. Però hi ha altres actors que intervenen en les accions de desenvolupament, tant dins la comunitat autònoma com en els països socis, com són els centres d'ensenyament primari, secundari i superior, els mitjans de comunicació, les empreses d'economia social i solidària, les entitats socials i les institucions del Sud i, en general, totes les entitats socials que tenen entre els objectius el desenvolupament humà.

D'altra banda, la Llei 9/2005 estableix els mecanismes de participació i consulta per donar veu a aquesta multiplicitat d'agents. Es tracta de la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament, el Consell de Cooperació per al Desenvolupament i la Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears.

La Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament¹⁷ és un òrgan de coordinació tècnica de les polítiques de cooperació per al desenvolupament. Està composta per una persona representant de cada una de les conselleries, amb la vicepresidència de la Direcció General de Cooperació. Les seves funcions consisteixen fonamentalment a garantir la transversalitat de les accions de desenvolupament en l'acció política del Govern de les Illes Balears; participar en el procés de definició, seguiment i avaluació dels documents estratègics, i impulsar accions de cooperació i assistència tècnica des de l'Administració de la CAIB.

La Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears¹⁸ és un òrgan d'assistència recíproca entre l'Administració de la Comunitat Autònoma, els consells insulars i els ens locals de les Illes Balears que executen despeses

¹⁷ Decret 41/2010, de 5 de març, pel qual es regulen la composició i el funcionament de la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament i la Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears (BOIB núm. 41, de 13 de març de 2010).

¹⁸ Ídem.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

computables com a cooperació per al desenvolupament, en el qual també participen els tres fons insulars de cooperació. Assumeix funcions d'informació i comunicació mútues; de deliberació sobre les actuacions respectives per garantir-ne la coherència i la complementarietat, i de planificació d'accions conjuntes de cooperació i d'educació per al desenvolupament.

El Consell de Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears¹⁹ és l'òrgan consultiu i de participació de la iniciativa social en la definició i l'aplicació de les polítiques de cooperació per al desenvolupament del Govern. Està integrat per persones representants d'institucions i entitats implicades en l'àmbit de la cooperació i l'educació per al desenvolupament. El Consell és l'espai de participació per excel·lència, perquè aglutina gran part dels agents de cooperació de les Illes Balears, i és l'encarregat de conèixer documents normatius i estratègics i informar-ne. Per iniciativa pròpia o mitjançant els grups de treball, també elabora recomanacions i propostes sobre la política i les actuacions de desenvolupament de la Comunitat Autònoma.

Mitjançant aquesta multiplicitat d'actors i espais institucionals de participació es defineixen els mecanismes de lluita contra la pobresa i millora de les condicions de vida de les poblacions més desfavorides. Sense oblidar la importància de cada un dels col·lectius dins la xarxa de la cooperació balear, els agents que es descriuen a continuació són els més representatius i els que han interactuat d'una manera més directa en iniciatives de desenvolupament durant els darrers quatre anys.

5.1 Agents públics de les Illes Balears

La **Direcció General de Cooperació** (DGC) es troba integrada en la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació i té com a objectiu executar la política de cooperació per al desenvolupament de l'Administració autonòmica, entesa com el conjunt d'actuacions i capacitats que es posa al servei dels pobles més desfavorits, amb la finalitat de contribuir a l'eradicació de la pobresa. Des dels inicis l'any 1999, la DGC ha anat creant instruments de gestió per atendre l'evolució de la política de cooperació. L'any 2006 es creà l'Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears (ACIB) com a empresa pública encarregada de l'execució i la gestió dels instruments de cooperació, i de l'aplicació dels recursos econòmics i materials per

¹⁹ Decret 134/2008, de 5 de desembre, de modificació del Decret 1/2006, de 13 de gener, sobre competències, funcions, composició i organització del Consell de Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears (BOIB núm. 176, de 16 de desembre de 2008).

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

fer-la efectiva. L'ACIB, però, com s'ha assenyalat, s'extingí l'any 2013 a causa de les retallades pressupostàries, i la DGC va tornar a assumir les seves funcions.

Les **administracions locals** de les Illes Balears —els ajuntaments, les mancomunitats i els consells insulars— canalitzen les intervencions mitjançant els fons insulars, als quals traspassen els pressuposts destinats a cooperació. Això no ha estat sempre així: abans de la crisi econòmica, alguns ajuntaments (com ara Palma i Calvià) tenien actuacions i convocatòries pròpies, però en els darrers anys les retallades han afectat els pressuposts de cooperació respectivament.

La **Universitat de les Illes Balears** (UIB), com a agent social en l'àmbit de la cooperació i l'educació per al desenvolupament, és un instrument eficaç de transformació social. Com a centre de formació, coneixement i producció científica, exerceix un rol fonamental a l'hora de sensibilitzar, potenciar la recerca i liderar projectes de cooperació per al desenvolupament i accions de solidaritat entre els membres de la comunitat universitària. L'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) és l'encarregada de gestionar els programes de cooperació i educació per al desenvolupament, així com el programa de voluntariat universitari. L'any 2000, el Govern de les Illes Balears i la UIB varen subscriure un conveni marc de col·laboració general; des de llavors, s'han establert acords anuals de col·laboració, l'objecte dels quals és dur a terme actuacions de cooperació universitària, d'educació per al desenvolupament i de voluntariat universitari.

5.2 Altres agents de les Illes Balears

Els **fons insulars de cooperació de les Illes Balears** —el Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació, el Fons Menorquí de Cooperació i el Fons Pitiús de Cooperació— són entitats sense ànim de lucre. Cada un està format per diversos agents, però en general estan integrats per institucions públiques (ajuntaments, mancomunitats, consells insulars, Govern autonòmic i Universitat) i entitats de la societat civil. L'objectiu fonamental és coordinar i canalitzar les aportacions anuals de l'Administració local i autonòmica, i gestionar aquests recursos mitjançant projectes d'educació per al desenvolupament o de cooperació descentralitzada de caire municipalista. A més de la realització de projectes, executats ja sigui de manera directa o mitjançant convocatòries per a entitats socials balears, destaca la tasca en relació amb els agermanaments (que constitueixen el marc de treball entre municipis del Nord i del Sud, i donen lloc a

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

multitud d'accions i projectes) i la xarxa de centres educatius solidaris (que implica els centres escolars de les Illes Balears en activitats d'EpD).

Des de la societat civil, els principals col·lectius que actuen en l'àmbit de la cooperació per al desenvolupament són les **organitzacions no governamentals per al desenvolupament** (ONGD). El naixement i l'evolució de les ONGD a les Illes Balears segueix un camí semblant al de la resta de l'Estat espanyol: sorgides com un moviment civil i reivindicatiu, varen viure un moment d'auge a mitjan dels anys noranta del segle passat, període en què es multiplicaren en nombre i en quantitat d'accions. Actualment, a les Illes Balears hi ha més de cent entitats que duen a terme accions de cooperació amb països empobrits i d'educació per al desenvolupament amb la població balear. La xarxa més nombrosa d'entitats del sector de la cooperació per al desenvolupament a la comunitat autònoma està representada per la **Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears** (CONGDIB), federació que actualment té una trentena de membres. Les activitats de la CONGDIB es divideixen en diferents àrees que es corresponen amb els objectius fundacionals: la cohesió i la coordinació de les entitats de les Illes Balears que treballen en cooperació; la sensibilització i la formació de la ciutadania entorn de la cooperació, el desenvolupament i la solidaritat, i la participació en el disseny de les polítiques de cooperació. La CONGDIB està representada en el Consell de Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears mitjançant dos dels membres.

En darrer lloc, no es pot concloure la relació d'agents de desenvolupament sense parlar de les **persones cooperants** —voluntàries o remunerades— de les Illes Balears. La Llei 9/2005 les descriu com les persones físiques que, de manera responsable, participen en els programes i els projectes de cooperació per al desenvolupament mitjançant els agents de cooperació de les Illes Balears, i especifica que l'Administració de la CAIB ha de fomentar el voluntariat al servei de la solidaritat internacional. Així mateix, les entitats que varen participar en les Jornades del Pla Director varen destacar la figura del voluntariat com a element fonamental en la difusió i la promoció de la solidaritat entre la ciutadania de les Illes Balears.

En aquest Pla Director, el Govern de les Illes Balears fa una aposta per l'enfortiment i la coordinació entre els diferents agents amb els objectius següents:

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

- Consolidar el Consell de Cooperació com a espai de coordinació i participació, mitjançant la creació de grups de treball que elaborin anàlisis i facin propostes entorn de diferents temàtiques.
- Potenciar la coherència política dins l'Administració de la CAIB, però també entre aquesta Administració i la local, mitjançant la dotació de funcions efectives a les comissions Interdepartamental i dels Ens Locals.
- Fomentar l'augment de capacitats mitjançant la formació especialitzada adreçada a tots els agents (GORD, ODS, etc.), en coordinació amb la UIB.
- Recuperar la convocatòria de subvencions per a cooperants i reforçar les actuacions que permetin millorar la captació, la formació i la motivació del voluntariat a les Illes Balears.

5.3 Agents en els països socis

Aquest Pla Director considera agents dels països socis totes les organitzacions socials i entitats públiques o privades que participen o contribueixen, d'una manera o altra, a millorar la qualitat de vida de les persones. Els més representatius per a la cooperació de les Illes Balears són:

- Les administracions locals i regionals.
- Els organismes internacionals, principalment els que promouen xarxes locals de desenvolupament.
- Les associacions amb capacitat d'autoorganització.
- Les xarxes o federacions d'associacions.
- Les universitats i els centres de recerca.
- Les organitzacions sindicals.
- Altres organitzacions socials que ofereixen serveis a les comunitats respectives.

Els agents en els països socis, ja siguin organitzacions de la societat civil o institucions públiques, són els veritables protagonistes dels processos de desenvolupament. Per aquest motiu, es considera fonamental donar suport a l'enfortiment d'aquestes entitats perquè millorin les eines de gestió respectives i avancin en la qualitat de les intervencions de cooperació. De la mateixa manera, és important promoure xarxes d'organitzacions que treballen per una causa en comú, així com l'apoderament de les dones i els homes que les lideren.

6. INSTRUMENTS DE LA COOPERACIÓ PER AL DESENVOLUPAMENT

La Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, estableix que la política de cooperació es vertebrava mitjançant els instruments següents: la cooperació tècnica; la cooperació econòmica en condicions no reemborsables; la cooperació financera; l'ajuda d'emergència; l'ajuda humanitària; l'educació per a la defensa dels drets humans i els valors democràtics i per a la construcció de la pau; l'educació per al desenvolupament i la sensibilització social; la formació per a la cooperació per al desenvolupament; la recerca per al desenvolupament, i altres possibles instruments de cooperació, sempre que respectin els principis de la Llei.

Durant el procés participatiu d'elaboració d'aquesta estratègia entre els agents de cooperació, es valorà que l'instrument de codesenvolupament —que es considerava prioritari en el Pla Director anterior— no havia estat eficaç ni adequat en el context de les Illes Balears. En canvi, els agents varen concloure que s'havia de fer una aposta més decidida per l'educació per al desenvolupament, amb la finalitat de donar suport a les entitats balears en la seva tasca en els àmbits de la sensibilització ciutadana i la formació, i valorar-ne alhora la trajectòria. Per això, per al període que comprèn aquest Pla Director, es volen impulsar de manera preferent els instruments que es detallen a continuació.

6.1 La cooperació tècnica

La cooperació tècnica comprèn qualsevol modalitat d'assistència adreçada a la formació i la qualificació de recursos humans en el país soci. Històricament, la cooperació tècnica havia estat vinculada a l'oferta del país donant, allunyant-se de l'objectiu fonamental de desenvolupar les capacitats locals. Però en els darrers anys, en el marc del debat per millorar l'eficàcia de l'ajuda oficial al desenvolupament (AOD), s'ha assenyalat la necessitat de canviar aquest enfocament tradicional. El nou enfocament va quedar recollit en el consens internacional sorgit de la Declaració de París sobre l'Eficàcia de l'Ajuda i en el Programa d'Acció d'Accra, que estableixen la cooperació tècnica com a àmbit prioritari d'atenció i consideren que el desenvolupament de les capacitats ha de ser un procés endogen, fortament liderat pel país soci, i amb un paper de suport del país donant.

Els principis generals que han de guiar la cooperació tècnica són:

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

- Desenvolupament de capacitats endògenes. L'objectiu principal de la cooperació tècnica ha de ser donar suport als processos nacionals de cada soci per fomentar el desenvolupament de capacitats personals i organitzatives.
- Resposta a la demanda i les necessitats del Sud. Les accions que s'han de desenvolupar han d'estar basades en les necessitats i la demanda del soci del Sud. Esdevé cabdal l'apropiació per part dels socis, que han de liderar tot el procés de cooperació tècnica (des de la identificació fins a l'execució).
- Adaptació a les necessitats específiques de cada país i sector. Cada actuació ha de tenir presents les necessitats específiques de cada país, comunitat i sector on s'ha d'intervenir (context polític, social, cultural, etc.).
- Accions harmonitzades i alineades. La cooperació tècnica s'ha de coordinar amb la resta de donants i s'ha d'alinejar amb les estratègies locals de desenvolupament.

La cooperació tècnica té un soci privilegiat en la cooperació descentralitzada, perquè la proximitat de les administracions a la població facilita la gestió dels assumptes públics i l'atenció a les necessitats bàsiques. En aquest sentit, les Illes Balears hi poden contribuir amb les bones pràctiques i l'experiència adquirida durant els més de vint anys de descentralització política i administrativa. Alhora, aquest intercanvi d'experiències i coneixements té un impacte positiu de doble direcció i enriqueix tant les administracions com els socis del Sud, de manera que possibilita que els beneficis de la cooperació siguin recíprocs.

Per a aquesta modalitat de cooperació tècnica directa, es disposarà d'un instrument específic, l'Estratègia de Cooperació Tècnica, gestionat directament per la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament.

Paral·lelament, mitjançant les convocatòries públiques de subvencions, es continuarà donant suport a les iniciatives de cooperació tècnica presentades per les entitats socials de les Illes Balears amb els socis del Sud.

6.2 La cooperació econòmica (en condicions no reemborsables)

Aquest instrument comprèn les aportacions econòmiques a projectes i programes d'ajuda per millorar les condicions socioeconòmiques dels països socis. Aquest és l'instrument principal amb el qual s'executa la política autonòmica de cooperació per al desenvolupament.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

La cooperació econòmica destinada a les entitats socials de les Illes Balears es materialitzarà mitjançant les diferents convocatòries públiques de subvencions. L'atorgament d'ajuts mitjançant la convocatòria de subvencions permet compatibilitzar els requisits administratius de concurrència, transparència, publicitat i igualtat d'oportunitats, amb els requisits tècnics de qualitat, concentració i alineament amb les prioritats estratègiques. Les normes que regeixen les convocatòries s'estableixen en el Decret 115/2010, de 12 de novembre, del règim especial de les ajudes a l'exterior en matèria de cooperació per al desenvolupament i solidaritat internacional²⁰. D'altra banda, les convocatòries aplicaran els principis estratègics i les prioritats d'aquest Pla Director.

La modalitat bilateral a iniciativa del Govern es materialitzarà mitjançant convenis de col·laboració amb les institucions i els organismes públics corresponents.

6.3 L'educació per al desenvolupament (EpD)

Aquest instrument té com a objectiu primordial la creació d'una consciència social compromesa amb l'eradicació de la pobresa i la lluita contra l'exclusió social, amb la defensa del desenvolupament humà i sostenible i amb la promoció de la ciutadania global.

La Llei 9/2005 estableix entre les finalitats "impulsar i promoure la participació ciutadana en les accions de cooperació" i "fomentar l'educació i la sensibilització de la societat de les Illes Balears en la realitat dels països empobrits" (article 4). També defineix les prioritats de l'EpD i la sensibilització (article 9.2) i, entre els instruments de la cooperació, descriu l'EpD i la sensibilització social com "el conjunt d'accions que afavoreixen una millor percepció de la societat envers les causes i els problemes que afecten els països empobrits, i que estimulen la solidaritat i la cooperació actives amb aquests països" (article 19). D'altra banda, l'Estratègia d'Educació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2011-2015 ha procurat contribuir a la millora de la qualitat i l'impacte de les accions d'EpD desenvolupades pels diferents agents de la cooperació balear.

La Direcció General de Cooperació (DGC) dóna suport a les actuacions d'EpD dutes a terme per les entitats de les Illes Balears via convocatòries de

²⁰ BOIB núm. 170, de 23 de novembre de 2010.

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

sensibilització i de cooperants. D'altra banda, també té iniciatives pròpies adreçades a l'educació i la conscienciació dels infants i els joves estudiants – juntament amb la Conselleria d'Educació i Universitat– i de la població en general sobre la situació dels països empobrits i les causes de les desigualtats. Finalment, destaca la constitució del Grup Comerç Just, mitjançant el qual la DGC i les entitats de comerç just treballen en xarxa per impulsar un programa de sensibilització en aquest àmbit adreçat a la població de les Illes Balears.

7. PREVISIÓ PRESSUPOSTÀRIA

La Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, disposa que el pla director ha d'establir les línies generals i les directrius bàsiques de la política de cooperació, i també els recursos pressupostaris indicatius, que orienten les actuacions de la comunitat autònoma de les Illes Balears en matèria de cooperació per al desenvolupament durant el període de vigència i que s'han de respectar i concretar en els plans anuals corresponents. Aquests recursos venen determinats anualment en la llei de pressuposts de la Comunitat Autònoma.

Tot i les mesures d'austeritat que s'han derivat de la situació de crisi, el Govern de les Illes Balears renova el compromís polític en la lluita contra la pobresa i la desigualtat en el món. Així, per al període del Pla Director de Cooperació per al Desenvolupament 2016-2019, es preveu, com a mínim, arribar als sis milions d'euros (6.000.000 €) l'any 2019 i garantir un increment anual en les convocatòries.

▪ Percentatges segons les modalitats de cooperació

Per a la **cooperació bilateral mitjançant agents de la cooperació per al desenvolupament** es reservarà aproximadament el 80 % del pressupost anual. S'inclouen en aquesta modalitat les iniciatives d'acció que provenen de les entitats de cooperació, i especialment de les ONGD que finança l'Administració autonòmica via convocatòries públiques o via acords de col·laboració.

Per a la **cooperació bilateral directa** es reservarà aproximadament el 20 % del pressupost anual. Inclou les actuacions sorgides a iniciativa directa del Govern de les Illes Balears que permeten establir una relació institucional directa amb administracions públiques del Sud i organismes internacionals, com també l'intercanvi mutu de coneixements, bones pràctiques i estratègies per al desenvolupament social i econòmic. Mitjançant la cooperació bilateral directa també es podran dur a terme processos en què treballin els diferents agents de les Illes Balears en els països del Sud, sempre que sigui possible i existeixi la voluntat de les administracions locals o regionals del país.

8. SEGUIMENT I AVALUACIÓ DEL PLA DIRECTOR 2016-2019

La Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, descriu els principis ordenadors que regeixen les polítiques públiques de cooperació per al desenvolupament a les Illes Balears. Entre aquests principis es troben l'eficàcia, l'eficiència i la responsabilitat en la planificació, l'execució, el seguiment i l'avaluació dels programes i dels projectes de cooperació internacional. D'altra banda, la Llei també estableix que, "amb caràcter anual, s'ha d'elaborar un informe de seguiment que ha de contenir una anàlisi del grau de compliment dels objectius prevists en el pla director i en els plans anuals".

Uns dels reptes de la cooperació a escala internacional és l'aplicació de la gestió orientada a resultats de desenvolupament (GORD). Es tracta d'un concepte lligat a l'eficàcia de l'ajuda i que, a poc a poc, es va implantant dins el sistema de la cooperació per al desenvolupament. El Govern de les Illes Balears se suma a aquesta aposta i pretén aplicar la GORD en tot el cicle del procés de definició de la política autonòmica de cooperació: des de la planificació estratègica fins a l'avaluació, amb l'objectiu de facilitar la presa de decisions, l'aprenentatge i la rendició de comptes, i millorar la qualitat i l'impacte de les accions de desenvolupament.

El Govern de les Illes Balears entén que l'acció d'avaluar constitueix tant un instrument d'anàlisi per a la millora de les polítiques públiques de cooperació per al desenvolupament —atès que proporciona informació rellevant per a la presa de decisions— com un procés d'aprenentatge en favor de la millora de la qualitat i de l'eficàcia de les accions; per tant, es tracta també d'un procés generador de coneixement.

En el marc del Consell de Cooperació, es preveu la creació de la Comissió de Seguiment i Avaluació del Pla Director 2016-2019, que serà l'encarregada de generar un procés de seguiment i avaluació participatiu, i de donar suport a l'elaboració dels termes de referència, que han d'incloure, com a mínim, els criteris d'avaluació següents: coherència, participació, harmonització, pertinència i impacte. Per tant, el Pla Director s'avaluarà en dos nivells: mitjançant una avaluació intermèdia (o de procés) i una avaluació final.

L'avaluació intermèdia es pot entendre també com un seguiment o una revisió que es fa a l'equador del període d'execució del Pla. Aquesta avaluació intermèdia es durà a terme a partir de l'avaluació dels plans operatius anuals que es derivin del

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació
Direcció General de Cooperació

Pla Director. Es tracta de valorar què s'aconsegueix i en quina mesura; per això, s'ha de revisar si els indicadors s'han formulat de manera correcta o si fa falta modificar-los. En definitiva, l'avaluació intermèdia permet l'adaptació al context mitjançant els canvis que siguin necessaris.

L'avaluació final, que es farà mitjançant una anàlisi sistemàtica durant el darrer mig any de vigència del Pla Director 2016-2019, ha de servir per valorar l'aplicació de les línies estratègiques en la política autonòmica de cooperació al llarg de l'execució del Pla, i també per recollir les aportacions i les lliçons apreses per part de tots els agents, amb vista a marcar les línies del pla director següent. Per això, l'avaluació es durà a terme mitjançant un procés participatiu en què s'integrin les aportacions de tots els actors.

La construcció d'indicadors és fonamental per verificar l'assoliment dels objectius en termes de resultats. Per aquest motiu, d'aquest document estratègic s'ha de derivar una matriu de planificació i seguiment, en la qual s'estableixin els objectius i els resultats per cada línia estratègica, juntament amb els indicadors, les accions i el cronograma.

La darrera fase del procés d'avaluació serà la socialització dels resultats, amb la finalitat de compartir amb els distints agents les conclusions i les recomanacions derivades del procés. Es tracta de potenciar l'enfocament de la cultura avaluativa, i fomentar l'avaluació com una eina generadora de coneixement per millorar, en darrer terme, l'impacte de les actuacions de la cooperació de les Illes Balears.